

บทที่ 6

กระบวนการพัฒนาไปสู่ชุมชนการเรียนรู้

ในบทนี้เป็นการศึกษากระบวนการพัฒนาไปสู่ชุมชนการเรียนรู้ ที่ได้จากการสังเคราะห์ข้อค้นพบการศึกษาริบทชุมชน ลักษณะชุมชนการเรียนรู้และกระบวนการพัฒนาของชุมชนตำบลด่านเกวียน อำเภอโชคชัย จังหวัดนครราชสีมา รวมทั้งปัจจัยภายในและภายนอกที่เกี่ยวข้อง อันจะนำไปสู่แนวทางของการพัฒนาไปสู่ชุมชนการเรียนรู้ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเป็นดังนี้

1. การพัฒนาไปสู่ชุมชนการเรียนรู้ของชุมชนตำบลด่านเกวียน อำเภอโชคชัย จังหวัดนครราชสีมา

จากการศึกษาชุมชนทั้งการวิเคราะห์ประวัติของชุมชน การเข้าไปสังเกตแบบมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน และการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกกับผู้นำชุมชน ครูภูมิปัญญา และผู้เฒ่าผู้แก่ ในชุมชนตำบลด่านเกวียนพบว่าชุมชนมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง โดยมีปัจจัยต่าง ๆ ทั้งภายในและภายนอกชุมชนเข้ามามีบทบาทและมีผลต่อการพัฒนาและการเปลี่ยนแปลงในชุมชน ผลจากการศึกษาสรุปได้ว่าการพัฒนาชุมชนไปสู่ชุมชนการเรียนรู้อาจแบ่งได้เป็น 3 ช่วงเวลา คือ

การพัฒนาชุมชนในระยะเวลาที่หนึ่ง (ก่อน พ.ศ. 2470) ซึ่งเป็นช่วงระยะเวลาการตั้งถิ่นฐานของคนในชุมชนดั้งเดิม โดยในชุมชนยังไม่มีความรู้อะไรที่เด่นชัด การสร้างความรู้ของชุมชนเริ่มจากการที่มีชาวข่าที่ถือเป็นคนนอกชุมชนเข้ามาพักอาศัยในชุมชนเพื่อสร้างโบสถ์ และได้นำดินในชุมชนบริเวณที่พักมาทำเครื่องปั้นดินเผาเพื่อไว้ใช้สอยในชีวิตประจำวัน และแลกเปลี่ยนสิ่งที่ขาดแคลน เมื่อคนในชุมชนเห็นว่าการทำเครื่องปั้นดินเผาแล้วเกิดประโยชน์ จึงสนใจเรียนรู้ร่วมกันจากชาวข่า หลังจากนั้นจึงนำความรู้ที่ได้มาทำเครื่องปั้นดินเผาที่เกิดประโยชน์ต่อการดำรงชีวิต พร้อมกันนั้นคนในชุมชนได้มีการถ่ายทอดความรู้ในการทำเครื่องปั้นดินเผาจากรุ่นสู่รุ่น ซึ่งความรู้ที่ได้เรียนรู้มาจากชาวข่ากลายเป็นความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาในการทำเครื่องปั้นดินเผา (Original Knowledge) ของคนในชุมชนมาจนถึงปัจจุบัน ซึ่งความรู้ของชุมชนประกอบไปด้วยความรู้ในเรื่องดิน ความรู้ในเรื่องการปั้น ความรู้ในเรื่องการทำลวดลายบนเครื่องปั้นดินเผาและความรู้ในเรื่องการเผา จากการทำเครื่องปั้นดินเผาของคนในชุมชนช่วงนี้มีการนำออกมาขายเพื่อเลี้ยงชีพ แต่ไม่เน้นสร้างรายได้ ในทางกลับกันถือเป็นจุดพัฒนาเริ่มต้นในการทำเครื่องปั้นดินเผา

อย่างไรก็ตามการเรียนรู้ของคนในชุมชนในช่วงนี้ แม้จะมีการเรียนรู้ทำเครื่องปั้นดินเผาที่ถือเป็นสิ่งใหม่ แต่ในขณะเดียวกันอาชีพของคนยังเป็นการทำนา ดังนั้นการทำเครื่องปั้นดินเผายังคงเป็นเสมือนอาชีพเสริมที่ทำกันภายในครอบครัว ซึ่งการถ่ายทอดความรู้นอกจากจะถ่ายทอดกันภายในครอบครัว ญาติพี่น้อง นอกจากนี้การเรียนรู้ยังมีลักษณะของคนนอกครอบครัว เข้าไป

ฝากตัวเป็นลูกศิษย์ ประกอบกับการทำเครื่องปั้นดินเผายังคงใช้วิธีการตามธรรมชาติอยู่มาก เช่น เป็นหมุนที่ใช้ในการขึ้นรูปสำหรับปั้นที่เรียกว่า “พะมอน” ทำจากไม้เนื้อแข็งต้องใช้คนสองคนช่วยกันทำในครอบครัวที่ทำเครื่องปั้นดินเผา โดยคนหนึ่งขึ้นรูปในการปั้นจะเรียกว่า “นายช่าง” และมีลูกศิษย์ทำการหมุนพะมอนให้เข้าจังหวะกับนายช่าง นอกจากนี้คนไหนไม่มีโรงงานทำเครื่องปั้นดินเผาเป็นของตนเอง ไม่มีเตาเผาเป็นของตนเอง จะเข้าไปฝากตัวขอเป็นลูกศิษย์ ขอไปช่วยทำโดยเริ่มจากที่นายช่างสั่งให้ทำอะไรก็จะทำสิ่งนั้นก่อน เช่น การเหยียบดิน แล้วจึงค่อยพัฒนาทำอย่างอื่นไปตามลำดับ จะเห็นได้ว่าในช่วงของชุมชนดั้งเดิมนี้เป็นการสร้างความรู้ของชุมชนและคนในชุมชนเริ่มที่จะสร้างความเชี่ยวชาญของตนเองตามกรอบความรู้หรือภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยมีเป้าหมายอยู่ที่การนำความรู้ไปใช้ในการผลิตเครื่องปั้นดินเผาเพื่อประโยชน์ใช้สอย

การพัฒนาในระยะที่สอง (พ.ศ.2470-พ.ศ.2530) เป็นลักษณะของการพัฒนาไปสู่ชุมชนการเรียนรู้ที่ผ่านกระบวนการเรียนรู้ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้และการถ่ายทอดภูมิปัญญาที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงในชุมชน เริ่มจากที่มีคนนอกชุมชนอีกกลุ่มหนึ่ง นอกจากชาวข่าคือชาวจีนได้เข้ามาเปิดร้านซักรีดในชุมชนการเข้ามาของชาวจีนส่งผลต่อรูปแบบการดำเนินชีวิตของคนในชุมชนและวิธีการทำเครื่องปั้นดินเผา แต่เดิมนั้นการทำเครื่องปั้นดินเผาที่มีเป้าหมายอยู่ที่การทำเพื่อประโยชน์ใช้สอยในครอบครัวและทำไว้แลกเปลี่ยนสิ่งที่ขาดแคลนที่ต้องใช้ในชีวิตร เช่น โอ่ง อ่าง กระจ่าง โห่ แต่พอคนในชุมชนเห็นว่าเครื่องปั้นดินเผาที่ทำออกมา สามารถสร้างมูลค่าเพิ่มมีราคา สามารถนำไปขายเป็นตัวเงิน เพื่อสร้างรายได้ได้ หรือใช้จ่ายแทนเงินที่ค้างชำระจากการซื้อสินค้าในร้านชำภายในชุมชนได้ ทั้งนี้เพราะพ่อค้าชาวจีนที่มาเปิดร้านขายของชานันท์รับซื้อหรือรับแลกเปลี่ยนเครื่องปั้นดินเผา จึงทำให้คนในชุมชนสนใจร่วมกันในการผลิตเครื่องปั้นดินเผาเพื่อขายหรือหาประโยชน์จากเครื่องปั้นดินเผาเพราะเห็นว่าเครื่องปั้นดินเผาสร้างประโยชน์ได้ จึงเกิดการเรียนรู้และทำเครื่องปั้นดินเผามากขึ้น ในขณะเดียวกันก็ลดการทำ การเกษตรและเลี้ยงสัตว์ลง รวมทั้งคนในชุมชนยังได้ถ่ายทอดความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาในการทำเครื่องปั้นดินเผาให้กับคนในครอบครัวและผู้ใกล้ชิดที่เป็นญาติพี่น้อง และมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกัน เพื่อสร้างความเข้าใจได้อย่างถูกต้องเกี่ยวกับการทำเครื่องปั้นดินเผา

เพื่อให้การทำเครื่องปั้นดินเผาได้ปริมาณมากขึ้น ชาวจีนที่เข้ามาเปิดร้านชำในชุมชนจึงสร้างเตาเผาขนาดใหญ่เป็นของตนเองและให้คนในชุมชนเข้ามาทำเครื่องปั้นดินเผา เพื่อแลกเปลี่ยนสิ่งที่จำเป็นในการดำรงชีวิต เช่น ข้าว แต่ถ้าวินโดทำเครื่องปั้นดินเผาไม่ได้ เพราะเครื่องปั้นดินเผาแตกหักเสียหาย เจ้าของร้านชาวจีนดีให้ข้าวไปหุงก่อน แล้วค่อยทำเครื่องปั้นดินเผาใช้คืนวันหลัง และนอกจากนี้ยังมีบ้านคุณพระซึ่งอาศัยอยู่ในชุมชนมีเตาเผาเป็นของตนเอง ยินดีให้คนในชุมชนเข้ามาทำเครื่องปั้นดินเผา โดยคุณพระเริ่มทำโอ่งแป้ และโอ่งมอน (ซึ่งนำชื่อภรรยามาตั้งเป็นชื่อโอ่ง) โดยทำไว้เพื่อกักเก็บน้ำ สำหรับใช้สอยในชีวิตประจำวัน ซึ่งถือเป็นตัวกระตุ้นให้คนในชุมชนสนใจเรียนรู้การทำเครื่องปั้นดินเผากันมากขึ้น

การพัฒนาในช่วงนี้ยังได้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญขึ้น คือการที่มีนักวิชาการผู้ที่มีความรู้ในด้านศิลปะและการออกแบบเข้ามาในชุมชน อาทิ อาจารย์วิโรฒ ศรีสุโร อาจารย์ยัทธิญญณ กลาง อาจารย์ทวี รัชนิกร อาจารย์พิศ ป้อมสินทรัพย์ จากวิทยาลัยเทคนิคภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลอีสาน นครราชสีมา) ซึ่งเป็นคนนอกชุมชนที่ได้เข้ามาจุดประกายความคิด และกระตุ้นคนในชุมชนให้เกิดความคิดสร้างสรรค์ในการทำเครื่องปั้นดินเผาให้มีรูปแบบใหม่ๆ ออกมาขาย ดังนั้นเมื่อคนในชุมชนทำเครื่องปั้นดินเผาออกมาจึงเป็นที่ยอมรับของลูกค้าๆ ซื่อกันเป็นจำนวนมากและขายได้ราคาที่สูงกว่าเดิม จึงมีการออกแบบเครื่องปั้นดินเผามีรูปแบบ(Model) ที่แปลกใหม่ สวยงามเปลี่ยนไปจากเดิมและขายได้ราคามากขึ้น ซึ่งส่งผลให้คนในชุมชนมีรายได้มากขึ้น สามารถมีสิ่งอำนวยความสะดวกครบครัน ดังนั้นคนในชุมชนจึงสนใจร่วมกัน ที่จะเรียนรู้เกี่ยวกับความรู้ใหม่ๆ ในการทำเครื่องปั้นดินเผาเพื่อนำมาต่อยอดความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาดั้งเดิม

ยิ่งไปกว่านั้นนักวิชาการ ผู้ที่มีความรู้ในด้านศิลปะและการออกแบบเหล่านี้ได้เข้ามาตั้งรกรากในชุมชนเพื่อทำกิจการเครื่องปั้นดินเผา ซึ่งจากการที่คนกลุ่มนี้มีความรู้ด้านวิชาการจากสถาบันทางการศึกษาผนวกกับการได้ใช้ชีวิตเข้ามาทำกิจการเครื่องปั้นดินเผา จึงเกิดการสั่งสมเป็นประสบการณ์ในการทำเครื่องปั้นดินเผา ซึ่งในระยะเวลาต่อมาเรียกว่า “ครูภูมิปัญญา” จากการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวทำให้ในช่วงระยะเวลานี้เกิดกลุ่มคนหลายกลุ่มในชุมชนที่ประกอบไปด้วยชาวข่า คนในชุมชนที่มีทั้งครูภูมิปัญญาที่เสมือนเป็นผู้นำชุมชน คนในชุมชนทั่วๆ ไป และคนค้าขาย พร้อมกันนั้นคนในชุมชนช่วงนี้ยังได้มีการถ่ายทอดความรู้ในการทำเครื่องปั้นดินเผาต่อไปยังคนรุ่นหลังอย่างต่อเนื่อง และได้ผลิตเครื่องปั้นดินเผาออกมาสู่ตลาดในรูปลักษณะที่เลียนแบบของเก่า และมีลวดลายการออกแบบที่เลียนแบบธรรมชาติ เครื่องปั้นดินเผาในช่วงเวลานี้มีสีสันสดใส คนในชุมชนเน้นทำเครื่องปั้นดินเผาไว้ในครอบครัว รวมทั้งทำเพื่อขายทั้งในชุมชนและนอกชุมชน

การพัฒนาในระยะที่สาม (พ.ศ. 2530 ถึงปัจจุบัน) เป็นลักษณะที่พัฒนาสู่ชุมชนการเรียนรู้และมีการต่อยอดความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาไปสู่การทำในเชิงพาณิชย์ ซึ่งในช่วงระยะนี้เป็นช่วงต่อเนื่องจากการที่คนในชุมชนได้มีการเปิดรับความรู้ใหม่ๆ จากนักวิชาการ ผู้ที่เข้ามาในชุมชน รวมทั้งกลุ่มพ่อค้าและเจ้าของโรงงาน ลูกค้าที่นำเสนอความต้องการและความรู้ใหม่เข้ามาใช้ในการพัฒนาคุณภาพของผลิตภัณฑ์ให้ดีขึ้น ดังนั้นจึงได้มีการพัฒนาเครื่องปั้นดินเผาให้มีรูปแบบใหม่ๆ ที่สวยงามและมุ่งเน้นสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ให้สอดคล้องกับกระแสความต้องการของลูกค้าเป็นหลัก ทำให้เครื่องปั้นดินเผาสามารถสร้างรายได้ให้แก่คนในชุมชนเป็นอย่างมาก ซึ่งส่งผลให้วิถีชีวิตของคนในชุมชนแต่เดิมที่เคยขายเครื่องปั้นดินเผาแบบขายปลีกและรับเงินสดเปลี่ยนไป กล่าวคือคนขายเครื่องปั้นดินเผาเปลี่ยนมาเป็นผลิตเครื่องปั้นดินเผาขายตามใบสั่ง (By Order) ที่ลูกค้าต้องการเป็นจำนวนมาก รวมทั้งผลิตส่งออกไปขายยังต่างประเทศ

การทำเครื่องปั้นดินเผาได้เปลี่ยนไปจากเดิมที่คนในชุมชนมีชีวิตที่ผูกพันและใกล้ชิดกับการทำเครื่องปั้นดินเผาและเน้นทำกันในเฉพาะครัวเรือน เพื่อประโยชน์ใช้สอยในการดำรงชีวิตไว้ แลกเปลี่ยนสิ่งที่ขาดแคลนเปลี่ยนมาเป็นการทำขาย เพื่อนำเงินที่ได้มาเลี้ยงชีพ มาเป็นการทำเครื่องปั้นดินเผาที่วิ่งตามกระแสทุนนิยมที่เน้นเงินเป็นเป้าหมาย เพื่อสร้างรายได้เป็นจำนวนมากให้กับคนและครอบครัว จากความเปลี่ยนแปลงดังกล่าวทำให้คนในชุมชนต้องปรับตัวให้ทันสมัยเพื่อสอดคล้องกับกระแสดemandความต้องการของลูกค้าด้วยการสร้างสรรค์และปรับปรุงเครื่องปั้นดินเผาให้มีรูปแบบใหม่ๆ ออกมาอย่างต่อเนื่อง จึงส่งผลให้ผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาด้านเกียวนเกิดการผสมผสานกันอย่างลงตัวระหว่างความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาดั้งเดิมกับความรู้ใหม่ๆ ที่เข้ามาต่อยอด ดังจะเห็นได้จากการที่คนในชุมชนมีการคิดสร้างสรรค์รูปแบบใหม่ๆ ของการทำเครื่องปั้นดินเผา ออกมาตามลำดับอย่างต่อเนื่อง อาทิ การทำปั้นเก้า การทำอ่างบัว อ่างน้ำไหล อ่างน้ำพุเพื่อไว้จัดสถานที่ตามหลักฮวงจุ้ยที่กำลังเป็นที่นิยมในกระแสสังคม ตลอดจนการคิดพัฒนาทำเครื่องปั้นดินเผาให้สามารถใช้ประโยชน์ได้มากกว่าเดิม เช่น การทำไว้ประดับตามสถานที่ต่างๆ การทำไว้ใช้เก็บอุปกรณ์ การทำไว้ปลูกต้นไม้ ยิ่งไปกว่านั้นยังพัฒนารูปแบบเครื่องปั้นด้วยการทำสีลงบนเครื่องปั้นให้มีสีสันสดใส และยังทำเครื่องปั้นดินเผาแบบเผาแดงแล้วไม่ลงสี ในลักษณะที่สะท้อนวิถีชีวิตความเป็นไทย อาทิ การปั้นเด็กผมแกละในอิริยาบถต่างๆ เช่น ชีควาย เดินกะลา ชีม้าก้านกล้วย และยังเป็นกระเบื้องประดับผนังที่มีลวดลายสะท้อนถึงเรื่องราวทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของไทย

นอกจากพัฒนาตัวสินค้าแล้วภายในชุมชนยังได้พัฒนาแหล่งขายสินค้าให้ดีขึ้นและมีมากขึ้น เพื่อรองรับลูกค้าและผู้สนใจเข้ามาเยี่ยมชมและซื้อหาสินค้ากันเป็นจำนวนมาก อีกทั้งคนในชุมชนยังได้พัฒนาฐานการผลิต ด้วยการขยายทำเป็นโรงงานเครื่องปั้นดินเผาอย่างเป็นระบบแต่คงไว้ซึ่งธุรกิจแบบระบบครอบครัวและเครือญาติ เนื่องจากเครื่องปั้นดินเผาด้านเกียวนกลายมาเป็นธุรกิจครอบครัวที่ทำรายได้หลักให้ครอบครัว รวมทั้งขยายขอบเขตการค้าไปยังต่างประเทศ ทำให้ครอบครัวที่ทำธุรกิจนี้ จึงส่งลูกหลานเรียนหนังสือในสถาบันการศึกษาในระดับชั้นที่สูงขึ้นทั้งในและต่างประเทศในด้านที่เอื้อต่อการทำธุรกิจ เช่น เรียนศิลปะ การออกแบบ หรือที่ต่างประเทศ อาทิ อิตาลี ฝรั่งเศส หรือแม้แต่เรียนทางการตลาด บริหารธุรกิจ ทำให้คนในชุมชนรู้เท่าทันคนนอกชุมชนในด้านเอกสารเกี่ยวกับการทำส่งออกต่างประเทศมากขึ้น บางครัวเรือนจะทำเอกสารส่งออกเองและครัวเรือนอื่นอาจจ้างบริษัทส่งออกทำ จากที่คนในชุมชนมีลูกหลานเรียนหนังสือและเข้าใจภาษาอังกฤษมากขึ้น จึงลดปัญหาการถูกโกงลง และทำการส่งออกไปยังต่างประเทศได้สำเร็จเป็นอย่างดี

คนในชุมชนในช่วงเวลานี้มีหลายกลุ่มมากขึ้น อาทิ ครูภูมิปัญญา ผู้นำชุมชน คนค้าขาย นักธุรกิจ ซึ่งคนเหล่านี้มีอิทธิพลและมีผลต่อการพัฒนาไปสู่ชุมชนการเรียนรู้ นอกจากนี้ที่สำคัญคือความรู้ในการทำเครื่องปั้นดินเผา ซึ่งเป็นความรู้ดั้งเดิม ได้ประยุกต์ไปด้วยการผสมผสานเพิ่มเติมความรู้จากภายนอกเข้าไป เช่น การเปิดรับสื่อของคนในชุมชน อาทิ สื่อโทรทัศน์ สื่อ

วิทยุ สื่ออิเล็กทรอนิกส์ สื่ออินเทอร์เน็ต ตลอดจนสื่อเสียงตามสายภายในชุมชน การไปศึกษาดูงาน นอกชุมชน การรับฟังคำแนะนำจากลูกค้า การคิดสร้างสรรค์พัฒนางานเครื่องปั้นดินเผาให้ดีขึ้น กว่าเดิม ยิ่งไปกว่านั้นคนทำเครื่องปั้นดินเผาในปัจจุบันได้มีการปรับเทคโนโลยีแบบง่าย ๆ เข้ามาใช้ในการทำเครื่องปั้นดินเผา ส่งผลให้เกิดผลิตภัณฑ์ใหม่ๆ คุณภาพ รูปแบบและสไตล์ทันสมัย นอกจากนี้ชุมชนยังรู้จักปรับปรุงผลิตภัณฑ์ด้วยการนำวัสดุอื่นๆ เข้ามาตกแต่งงานเครื่องปั้นดินเผา เช่น เชือก ปอ หวาย ทำให้มีการพัฒนารูปทรงเครื่องปั้นดินเผาให้สามารถใช้ประโยชน์ได้มากกว่าเดิม เช่น การทำเป็นที่เก็บร่ม ไม้ตีกอล์ฟ ที่สำคัญคือในช่วงระยะนี้คนในชุมชนเน้นการทำเครื่องปั้นดินเผาขายเพื่อสร้างรายได้ทั้งในประเทศและนอกประเทศ

ในช่วงระยะเวลาที่มีการพัฒนาชุมชนการเรียนรู้และนำความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาไปทำในเชิงพาณิชย์ คนในชุมชนไม่เพียงแต่เน้นการเรียนรู้ในการทำเครื่องปั้นดินเผาระหว่างคนในครอบครัว และญาติพี่น้อง แต่ยังขยายกระบวนการเรียนรู้เพิ่มขึ้น ด้วยการแลกเปลี่ยนความรู้ระหว่างคนในชุมชนด้วยกันที่ได้ไปเรียนรู้หรือคิดพัฒนาผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาใหม่ขึ้นได้ และยังมีกลุ่มคนที่เป็นครูภูมิปัญญาของชุมชนเกิดขึ้น ที่ประกอบไปด้วย ครูภูมิปัญญาที่พัฒนามาจากช่างปั้นดั้งเดิม แลครูภูมิปัญญาที่มาจากกลุ่มผู้รู้ นักวิชาการที่ความรู้ด้านศิลปะและการออกแบบ ทำให้คนในชุมชนสามารถเข้ามาเรียนรู้ได้ทั้งความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาดั้งเดิมและความรู้สมัยใหม่ที่ผู้รู้เหล่านี้ นำเข้ามา ทำให้คนในชุมชนสามารถนำความรู้ที่ได้มาต่อยอดความรู้ดั้งเดิม จึงเกิดผลิตภัณฑ์ใหม่ๆ ที่เป็นที่ถูกใจคนในชุมชน

อีกทั้งเมื่อชุมชนขยายใหญ่ขึ้นจนในปัจจุบันได้ก่อตั้งเป็นเทศบาลได้เกิดผู้นำชุมชนอย่างเป็นทางการขึ้น ที่สำคัญคือ นายกเทศมนตรีเทศบาลตำบลด่านเกวียน ได้จัดให้มีการแลกเปลี่ยนความรู้ระหว่างคนในชุมชนและคนนอกชุมชน ด้วยการจัดกิจกรรมให้มีการประชุมตัวแทนครัวเรือนที่ทำเครื่องปั้น การดึงผู้รู้จากภายนอกเข้ามาให้การฝึกอบรม การพาไปดูงานนอกชุมชน การที่หน่วยงานรัฐเข้ามามีบทบาทในการส่งเสริมกิจกรรมทำงานร่วมกันกับชุมชน จึงได้คัดเลือกชุมชนด่านเกวียนให้เป็นหมู่บ้าน OTOP ต้นแบบและหมู่บ้านท่องเที่ยว OTOP และได้รับความร่วมมือจากคนในชุมชนเปิดบ้านพักให้ผู้สนใจเข้ามาพักในลักษณะแบบโฮมสเตย์ เพื่อศึกษาวิถีชีวิต รวมทั้งการเปิดหลักสูตรภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวกับการทำเครื่องปั้นดินเผาขึ้นในโรงเรียนของชุมชน ทำให้เด็กในชุมชนได้รับความรู้จากครูในโรงเรียนเพิ่มเติม ถือเป็นการนำความรู้ใหม่เข้ามาปรับใช้ในงานเครื่องปั้นดินเผาของครอบครัว

นอกจากนี้เมื่อคนในชุมชนมีงานผลิตเครื่องปั้นดินเผามากขึ้นจึงเปิดรับคนนอกชุมชนเข้ามาทำงาน และคนในกลุ่มนี้จะมีคนที่เคยเป็นช่างปั้นจากที่อื่นมาก่อน จึงเกิดการถ่ายทอดความรู้ของช่างปั้นด่านเกวียนสู่ช่างปั้นกลุ่มนี้ และช่างปั้นจากที่อื่นจะนำความรู้ที่ตนเองมีมาถ่ายทอดให้ช่างปั้นของชุมชนด้วย ทำให้เกิดความรู้ใหม่ๆ ขึ้นในชุมชน

จากที่มีการผลิตเครื่องปั้นดินเผาในปริมาณที่เพิ่มขึ้น และมีรูปแบบหลากหลาย คนในชุมชนมีรายได้มากขึ้น จึงมีการส่งลูกหลานไปเรียนหนังสือจากสถาบันการศึกษาในระดับสูง ทั้งใน

และต่างประเทศ เช่นครอบครัวลูฟิต ซึ่งเดิมลูฟิต (ปัจจุบันอายุ 77 ปี)เป็นครูที่เข้ามาให้ความรู้ด้านการทำเครื่องปั้นดินเผาในชุมชน และมีความสนใจมาก ได้ทดลองทำวิธีการใหม่ เช่น การสร้างเตาเผาใหม่แทนจอมปลวก เมื่อเกษียณอายุก็เข้ามาทำธุรกิจด้านการผลิตเครื่องปั้นดินเผาแบบครบวงจร มีตั้งแต่เตาเผา จนถึงร้านค้า เมื่อทำธุรกิจเริ่มมีรายได้มากขึ้น จึงต้องการพัฒนาเครื่องปั้นดินเผาให้มีคุณภาพ จึงได้ส่งลูกไปเรียนในสาขาทางการจัดการธุรกิจ ส่งหลานไปเรียนการออกแบบที่ประเทศอิตาลี เป็นต้น ครอบครัวอื่น ๆ ก็เช่นกัน มีการวางแผนเรียนในสาขาที่สามารถนำมาพัฒนางานการทำเครื่องปั้นดินเผา จึงมีลักษณะของการดึงความรู้จากภายนอกเข้ามาปรับใช้ อีกทั้งคนในชุมชนยังสนใจเปิดรับสื่อต่างๆ เช่น โทรทัศน์ วิทยุ หนังสือพิมพ์ อินเทอร์เน็ต เพื่อนำข้อมูลใหม่ๆ เข้ามาปรับปรุงผลิตภัณฑ์ให้ทันสมัยอยู่ตลอดเวลา ดังที่กล่าวมาข้างต้นสามารถสรุปพัฒนาการของกระบวนการพัฒนาไปสู่ชุมชนการเรียนรู้ ของชุมชนตำบลด่านเกวียนได้ตามตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 2 สรุปพัฒนาการของกระบวนการพัฒนาไปสู่ชุมชนการเรียนรู้ ของชุมชนตำบล
ด่านเกวียน วิเคราะห์จากความเปลี่ยนแปลงของผลิตภัณฑ์

ระยะเวลา	ลักษณะ
<p>ระยะที่ 1 การผลิตเพื่อ ยังชีพ (ก่อน พ.ศ. 2470)</p>	<p>แต่เดิมชุมชนไม่มีความรู้อะไรที่เด่นชัด ต่อมาเมื่อคนในชุมชนมีความ สนในร่วมกัน (Common Interest) ในการทำเครื่องปั้นดินเผา เนื่องจากเล็งเห็นประโยชน์ในการดำรงชีวิต และมีทุนทาง ทรัพยากรธรรมชาติที่ดี คือดินที่เหมาะสมแก่การทำเครื่องปั้นดินเผา จึงได้ แลกเปลี่ยนเรียนรู้ในการทำเครื่องปั้นดินเผา กับ “ชาวซา” และนำ ความรู้ที่ได้มาทำเครื่องปั้นดินเผา เพื่อไว้ใช้สอยในชีวิตประจำวันและ ใช้แลกเปลี่ยนสินค้า ในช่วงนี้ถ่ายทอดความรู้มีลักษณะเป็นการ ถ่ายทอดภายในครอบครัวจากรุ่นสู่รุ่น</p>
<p>ระยะที่ 2 การผลิตเพื่อ การค้า (พ.ศ. 2470 ถึง พ.ศ. 2530)</p>	<p>เกิดการเปลี่ยนแปลงในชุมชน เนื่องจากคนภายนอก 2 กลุ่มคือ กลุ่ม พ่อค้าชาวจีน และ กลุ่มนักวิชาการ โดยกลุ่มแรกได้เข้ามาเปิดร้านค้า ของซาในชุมชน ทำให้เครื่องปั้นดินเผาแต่เดิมที่ใช้ในชีวิตประจำวัน สามารถนำไปขายกับพ่อค้าชาวจีนและใช้จ่ายแทนเงินที่ค้างชำระได้ ช่วงนี้คนในชุมชนได้หันมาสนใจทำเครื่องปั้นดินเผากันมากขึ้น และลด การทำกรเกษตรลง มีการถ่ายทอดความรู้การทำเครื่องปั้นดินเผา และมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างคนในครอบครัว ส่วนกลุ่ม วิชาการที่มีความรู้ในด้านศิลปะและการออกแบบ ตลอดจนนวัตกรรมผลิต ใหม่ๆ ได้เข้ามาจุดประกายความคิดและกระตุ้นคนในชุมชนให้เกิด ความคิดสร้างสรรค์ในการทำเครื่องปั้นดินเผาให้มีรูปแบบใหม่ๆ ออกมาขาย เกิดการซื้อขายในราคาที่สูงกว่าแบบเดิม ส่งผลให้คนใน ชุมชนมีรายได้มากขึ้น คนในชุมชนจึงสนใจเรียนรู้ร่วมกัน และมีการ แลกเปลี่ยนเรียนรู้กับกลุ่มนักวิชาการ เกี่ยวกับความรู้ใหม่ๆ เพื่อ นำมาต่อยอดความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาดั้งเดิม ทำให้เครื่องปั้นดินเผา ด่านเกวียนเริ่มมีชื่อเสียงและเกิดการขยายตัวไปสู่การผลิตเพื่อการค้า มากยิ่งขึ้น การเรียนรู้ในช่วงนี้ นอกจากจะมีการถ่ายทอดความรู้ระหว่าง คนในครอบครัวแล้ว ยังก่อให้เกิดการเรียนรู้ระหว่างชุมชนและ ภายนอกชุมชน</p>

ตารางที่ 2 สรุปพัฒนาการของกระบวนการพัฒนาไปสู่ชุมชนการเรียนรู้ ของชุมชนตำบล
ด่านเกวียน วิเคราะห์จากความเปลี่ยนแปลงของผลิตภัณฑ์ (ต่อ)

ระยะเวลา	ลักษณะ
<p>ระยะที่ 3 การผลิต เพื่ออุตสาหกรรม (พ.ศ. 2530 ถึง ปัจจุบัน)</p>	<p>ในช่วงนี้ชุมชนเกิดการเรียนรู้และมีการต่อยอดความรู้ไปสู่อุตสาหกรรมที่มีทิศทางไปตามกระแสทุนนิยม กอปรกับการที่คนในชุมชนมีโอกาสเรียนหนังสือในสถาบันการศึกษาในระดับชั้นที่สูงขึ้น ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงหลายประการคือ มีการผลิตสินค้าที่สอดคล้องกับกระแสความต้องการของลูกค้าเป็นหลัก เปลี่ยนวิธีการบริหารจัดการแต่เดิมที่ขายปลีกและรับเงินสดเปลี่ยนไป มาเป็นการผลิตตามใบสั่ง (By Order) ที่ลูกค้าต้องการทั้งในและต่างประเทศ พัฒนารูปแบบการผลิต ด้วยการขยายทำเป็นโรงงานเครื่องปั้นดินเผาอย่างเป็นระบบแต่คงไว้ซึ่งธุรกิจแบบระบบครอบครัวและเครือญาติ มีการสร้างสรรค์และปรับปรุงเครื่องปั้นดินเผาให้มีรูปแบบใหม่ ๆ ออกมาอย่างต่อเนื่อง จนเกิดการผสมผสานกันอย่างลงตัวระหว่างความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาดั้งเดิมกับความรู้ใหม่ ๆ ที่เข้ามาต่อยอด พัฒนาอุปกรณ์ในการทำเครื่องปั้นดินเผาให้สามารถรองรับงานได้เป็นจำนวนมากและลดความเสียหายจากการทำลง ทำให้เครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนสามารถคงอยู่และแข่งขันในกระแสนิยมได้เป็นอย่างดี การเรียนรู้และการถ่ายทอดความรู้ในชุมชน ในช่วงนี้มีหลายลักษณะ ตั้งแต่การเรียนรู้ที่ถ่ายทอดจากคนในครอบครัว การเรียนรู้ในชุมชนโดยการเข้าไปทำงานในโรงงาน การไปฝึกเป็นช่างภายใต้การดูแลของครูภูมิปัญญาที่เป็นช่างปั้น ช่างเขียนลายในโรงงานหรือเตาเผาเป็นต้น นอกจากนี้ยังมีการเรียนรู้โดยไปศึกษาวิทยาการสมัยใหม่ ความต้องการของตลาดเข้ามาผสมผสานกับความรู้เดิม เพื่อผลิตเป็นผลิตภัณฑ์ใหม่</p>

2. แนวทางในการพัฒนาไปสู่ชุมชนการเรียนรู้

ผลจากการวิเคราะห์กระบวนการพัฒนาไปสู่ชุมชนการเรียนรู้ของชุมชนด่านเกวียนสามารถนำมาสรุปเพื่อ กำหนดแนวทางการพัฒนาไปสู่ชุมชนการเรียนรู้ ที่ประกอบไปด้วยแนวทางการพัฒนาคน แนวทางการพัฒนาสิ่งแวดล้อมของชุมชน แนวทางการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และการสร้างความรู้ระหว่างปัจเจกชนและชุมชนทั้งภายในและภายนอกชุมชน รวมทั้งการกำหนดปัจจัยแห่งความสำเร็จของการพัฒนาไปสู่ชุมชนการเรียนรู้ได้ดังต่อไปนี้

2.1 แนวทางในการพัฒนาคนในชุมชน ในการพัฒนาคนของชุมชนตำบลด่านเกวียน จะเน้นให้คนในชุมชนเกิดแนวคิดในการยอมรับร่วมกันว่าการทำเครื่องปั้นดินเผาก่อให้เกิดประโยชน์กับคนในชุมชน เช่น ทำเพื่อเป็นอุปกรณ์ไว้ใช้สอยในชีวิตประจำวัน ทำเพื่อไว้แลกเปลี่ยนสิ่งที่ขาดแคลน ที่จำเป็นสำหรับการดำรงชีวิต และทำเพื่อนำมาไว้ใช้ชำระแทนเงินสดที่ติดค้างจากการซื้อสินค้าในร้านค้าที่อยู่ในชุมชน ตลอดจนทำเพื่อไว้ขายและนำเงินที่ได้มาไว้เลี้ยงชีพ ดังนั้นคนในชุมชนจึงสนใจเรียนรู้ การทำเครื่องปั้นดินเผาจากชาวซ่า พร้อมกับถ่ายทอดความรู้นี้ให้กับคนในครอบครัว ญาติพี่น้อง ทำให้ความรู้เรื่องการทำเครื่องปั้นดินเผากลายมาเป็นความรู้ภูมิปัญญาของชุมชนด่านเกวียน

อย่างไรก็ตามคนในชุมชนดั้งเดิมที่ได้เรียนรู้การทำเครื่องปั้นดินเผา จากชาวซ่าและมีความภาคภูมิใจกับการทำเครื่องปั้นดินเผาที่อยู่คู่กับชุมชนมานาน ซึ่งคนกลุ่มนี้จะรับรู้ถึงความเปลี่ยนแปลงและพัฒนาการในการทำเครื่องปั้นดินเผาโดยตลอด และสามารถเล่าให้ลูกหลาน ตลอดจนผู้สนใจทั้งในและนอกชุมชนฟังได้ว่ามีลำดับความเป็นมาอย่างไร นอกจากนี้คนกลุ่มนี้ยังภาคภูมิใจว่าการทำเครื่องปั้นดินเผาของคนในชุมชนมีคุณค่าในด้านวัฒนธรรม ซึ่งได้สะท้อนให้เห็นถึงรูปแบบการดำรงชีวิตของคนในสมัยก่อนที่มีวิถีชีวิตที่เน้นการพึ่งพิงธรรมชาติ รวมทั้งประโยชน์ของเครื่องปั้นดินเผาที่สอดคล้องกับรูปแบบการดำเนินชีวิตที่เรียบง่าย เช่น การทำโอ่งอ่างไว้กักเก็บน้ำ การทำไหไว้เก็บปลาร้า เพราะในชุมชนมีปลาชุกชุม จึงคิดวิธีการถนอมอาหารไว้กินได้นาน ๆ พร้อมกันนั้นคนกลุ่มนี้ยังเห็นคุณค่าของการรักษาความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาในการทำเครื่องปั้นดินเผาให้อยู่คู่ชุมชน เพราะจากที่เห็นมาโดยตลอดว่าคนในชุมชนตั้งแต่รุ่นบรรพบุรุษมีการนำดินในชุมชนมาทำเป็นเครื่องปั้นดินเผาและมีการถ่ายทอดความรู้ให้แก่รุ่นลูกรุ่นหลาน พร้อมกับที่คนรุ่นต่อมาก็เต็มใจสืบทอดความรู้กันมาอย่างต่อเนื่องจากรุ่นสู่รุ่น

ส่วนเจ้าของกิจการเครื่องปั้นดินเผาหรือครัวเรือนที่ทำกิจการเครื่องปั้นดินเผาจะประกอบไปด้วยกลุ่มผู้ผลิตเครื่องปั้นดินเผาของชุมชนดั้งเดิม ซึ่งจะเห็นได้ว่าคนกลุ่มนี้มีความภาคภูมิใจในการทำเครื่องปั้นดินเผาแบบความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาดั้งเดิมที่ได้มีการสืบทอดมาจากบรรพบุรุษสืบทอดกันมา แต่ก็เปิดรับความรู้ใหม่เข้ามาต่อยอดความรู้ที่เป็นภูมิปัญญา เพราะเห็นประโยชน์ว่าเมื่อมีการพัฒนารูปแบบเครื่องปั้นดินเผา แล้วทำให้ขายได้เป็นจำนวนมากและขายได้ราคาสูงกว่าเดิมหลายเท่า แต่ในขณะที่กลุ่มผู้ผลิตเครื่องปั้นดินเผาที่มีความรู้ในด้านศิลปะจะเห็นคุณค่าของความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาด้วยการจ้างช่างพื้นบ้านในชุมชนเข้ามาทำงานปั้น พร้อมกันนั้นพวกเขาก็ได้เรียนรู้เกี่ยวกับความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาในการทำเครื่องปั้นดินเผากับช่างพื้นบ้านเหล่านั้น รวมทั้งการที่คนกลุ่มนี้ได้คิดพัฒนาต่อยอดความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาด้วยความรู้ใหม่ ๆ ออกมาอย่างต่อเนื่อง จนเกิดผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาหลากหลายชนิด แต่ก็ไม่ทิ้งความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาดั้งเดิม จนส่งผลให้มีเครื่องปั้นดินเผาในลักษณะของการผสมผสานระหว่างความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาดั้งเดิมกับความรู้ที่เข้ามาต่อยอดใหม่ ๆ ดังนั้นเครื่องปั้นดินเผาจึงมีเอกลักษณ์เป็นของตนเอง (Unique) ที่พอใครมาเห็นจะรู้ว่าเป็นของด่านเกวียน

ยิ่งไปกว่านั้นแนวทางในการพัฒนาคนของชุมชนนี้ ที่นำโดยผู้นำชุมชนทั้งที่เป็นทางการและผู้นำตามธรรมชาติช่วยสร้างความเข้าใจร่วมกันให้กับคนในชุมชน ด้วยการสร้างจิตสำนึกที่ดีต่อถิ่นฐานบ้านเกิด ดังจะเห็นได้จากการที่ผู้นำชุมชนได้นั้นแนวคิดเวลาลงไปพบกับคนในชุมชนว่าการจะขับเคลื่อนชุมชนให้เกิดการพัฒนาไปได้เป็นอย่างดีนั้น ไม่ใช่เกิดจากครัวเรือนใดครัวเรือนหนึ่ง แต่เกิดจากการที่คนชุมชนเกิดความเข้าใจถึงเป้าหมายในความสำเร็จร่วมกัน ต้องไปด้วยกัน ซึ่งจะเห็นได้จากการที่ผู้นำจะคอยบอกทุกครัวเรือนที่ทำเครื่องปั้นดินเผา โดยเน้นว่ายินดีและเต็มใจให้ทุกครัวเรือนได้เข้ามาสอบถาม พูดคุย แลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกัน ตลอดจนสามารถเข้ามาดูการทำจริงได้ตลอด แล้วนำความรู้ที่ได้กลับไปทำเครื่องปั้นดินเผาให้ดีขึ้นจากการเน้นให้ทุกคนพัฒนาในการทำเครื่องปั้นดินเผา จึงส่งผลให้คนในชุมชนเห็นคุณค่าจากการทำเครื่องปั้นดินเผาว่าเป็นอาชีพที่สามารถทำอยู่ที่บ้านได้ ไม่ต้องละทิ้งถิ่นฐานบ้านเกิดไปหางานทำที่อื่น อีกทั้งคนในชุมชนยังคิดว่างานเครื่องปั้นดินเผาเป็นงานที่ทำสบาย ไม่ต้องออกไปตากแดด ตากฝน แบกหาม นอกจากนี้คนทำเครื่องปั้นดินเผาในชุมชนยังเกิดความคิดที่จะอนุรักษ์ความรู้ในการทำเครื่องปั้นดินเผาให้อยู่คู่ชุมชน ดังจะเห็นได้ว่าในแต่ละครัวเรือนที่ทำเครื่องปั้นดินเผาก็จะมีการถ่ายทอดความรู้ต่อไปให้ลูกหลาน จากรุ่นหนึ่งสู่รุ่นหนึ่งมาอย่างต่อเนื่อง พร้อมกันนั้นได้ร่วมมือกับทางโรงเรียนทั้งระดับชั้นประถมศึกษาและระดับชั้นมัธยมศึกษาของชุมชนทำหลักสูตรภูมิปัญญาท้องถิ่น และมีการสอนทำเครื่องปั้นดินเผาขึ้นในโรงเรียน พร้อมกับเรียนในพื้นที่จริงกับคนในชุมชน จากการศึกษาแนวทางในการพัฒนาคนของชุมชนตำบลด่านเกวียนได้สะท้อนให้เห็นว่าในการพัฒนาคนในชุมชน สิ่งสำคัญคือการสร้างแนวคิดของคนในชุมชนให้เกิดการยอมรับและเห็นคุณค่าในสิ่งนั้นร่วมกัน จนนำไปสู่ความสนใจและมองเห็นเป้าหมายเพื่อนำไปสู่ความสำเร็จในอนาคตร่วมกันและเป็นไปในทิศทางเดียวกัน

จากประสบการณ์ของด่านเกวียน อาจสรุปได้ว่าการพัฒนาคนของชุมชนอาจจะต้องแบ่งคนในชุมชนออกเป็นกลุ่มใหญ่ ๆ ก่อน เช่น กลุ่มผู้นำที่เป็นทางการ กลุ่มผู้นำตามธรรมชาติ เช่นครูภูมิปัญญา และประชาชนทั่วไปของชุมชน ผลจากการวิจัยของด่านเกวียน ผู้ที่มีบทบาทสำคัญที่จะช่วยผลักดันให้ชุมชนเกิดการเรียนรู้ ดังนั้นในการพัฒนาคนในชุมชนจึงต้องการพัฒนาผู้นำหรือสร้างผู้นำขึ้นมาก่อน โดยเฉพาะผู้นำตามธรรมชาติที่เป็นที่เคารพนับถือของคนในชุมชน ซึ่งการสร้างผู้นำเหล่านี้จะต้องเริ่มต้น เช่นเดียวกับกรณีของด่านเกวียนคือ ต้องวิเคราะห์หาจุดแข็งหรือจุดเด่นของชุมชนที่มีผลกระทบอย่างมากต่อทุกคน ซึ่งอาจจะปัญหาหรือความรู้ที่มีความสำคัญต่อชุมชน และหาวิธีการให้ผู้นำชุมชนเห็น ทำความเข้าใจ เห็นคุณค่า และเรียนรู้ พร้อมทั้งใช้ให้เกิดประโยชน์ เมื่อผู้นำเหล่านี้มีความเข้าใจ ตระหนักรู้ถึงความสำคัญและเห็นคุณค่า ก็จะสามารถถ่ายทอดให้คนอื่น ๆ ในชุมชนเรียนรู้ตามไปด้วย

อีกกลุ่มหนึ่งคือผู้นำอย่างเป็นทางการเช่นผู้ใหญ่บ้านกำนัน หรือนายกเทศมนตรีเป็นต้น ผู้นำกลุ่มนี้เป็นกลุ่มที่ต้องบริหารจัดการชุมชน ซึ่งต้องอาศัยผู้นำชุมชน เป็นตัวนำในการพัฒนาเป็นทีม ดังนั้นการพัฒนาหรือการสร้างรูปแบบให้ผู้นำ 2 กลุ่ม สามารถทำงานและเรียนรู้

ร่วมกันได้ จะทำให้วงกรอบทิศทางการพัฒนาชุมชนและคนในชุมชนให้ก้าวเข้าสู่ชุมชนการเรียนรู้ได้

ในการกำหนดประเด็นความสนใจร่วมกันของคนในชุมชน อาจต้องหาให้ได้ว่าปัญหาของชุมชนคืออะไร เพื่อนำไปสู่การหาความรับผิดชอบร่วมกัน อีกทั้งปัญหานั้นต้องมีผลกระทบกับคนในชุมชนหรือกับชุมชนโดยรวม และปัญหาดังกล่าวต้องมีส่วนกระตุ้นให้คนในชุมชนเกิดความรัก ความหวงแหนร่วมกัน และที่สำคัญปัญหาต้องก่อให้เกิดประโยชน์กับชุมชนโดยพัฒนาบนพื้นฐานของสิ่งที่คนในชุมชนนั้น ๆ ได้ประโยชน์ มีประโยชน์กับชีวิตประจำวันของเขา จึงจะสามารถพัฒนาคนได้เป็นอย่างดี เช่น ในกรณีชุมชนตำบลด่านเกวียน คนในชุมชนเห็นประโยชน์จากการเรียนรู้ในการทำเครื่องปั้นดินเผาว่าเมื่อเรียนรู้แล้วสามารถนำความรู้ที่ได้มาทำเครื่องปั้นดินเผาที่สามารถขายได้ สร้างรายได้ให้กับคนในชุมชน และควรสอนให้คนในชุมชนรู้จักคุณค่าเชิงวัฒนธรรม เช่น กรณีชุมชนตำบลด่านเกวียนที่ผู้นำชุมชนได้เน้นปลูกจิตสำนึกคนในชุมชนให้เห็นคุณค่าในการทำเครื่องปั้นดินเผาว่าสร้างรายได้เลี้ยงพวกเขาได้มาอย่างยาวนาน ดังนั้นเมื่อพวกเขาเรียนรู้เกี่ยวกับการทำเครื่องปั้นดินเผา มา ก็พร้อมที่จะถ่ายทอดต่อให้ลูกหลานจากรุ่นสู่รุ่นอย่างต่อเนื่อง

2.2 แนวทางในการพัฒนาสิ่งแวดล้อมของชุมชนในแง่ของการพัฒนาชุมชนการเรียนรู้
ตามแนวคิดของการจัดการความรู้ สิ่งแวดล้อมการเรียนรู้ของชุมชนเป็นสิ่งสำคัญที่ต้องพัฒนาให้เกิดขึ้น สิ่งแวดล้อมชุมชนจะประกอบไปด้วยความรู้ ทรัพยากรธรรมชาติและแหล่งเรียนรู้

ความรู้ของชุมชนนี้หรือศักยภาพของชุมชนเป็นตัวการที่ทุกคนในชุมชนถือว่าเป็นทรัพย์สินร่วมกันที่ทุกคนสามารถใช้ความรู้ในการทำเครื่องปั้นดินเผา เป็นสิ่งดึงดูดที่ทำให้คนในชุมชนอยากเรียนรู้ร่วมกัน ทั้งนี้เพราะทุกคนเห็นว่าการทำเครื่องปั้นดินเผา มีประโยชน์ต่อชีวิต โดยเริ่ม จากผลการศึกษาค้นคว้าของด้านเกวียนจะพบว่าคนในชุมชนเกิดการเห็นคุณค่าร่วมกันว่าความรู้ในการทำเครื่องปั้นดินเผาสามารถนำมาสร้างให้เกิดประโยชน์ต่อชีวิตได้ จึงได้มีความมุ่งมั่นและสนใจเรียนรู้เพื่อสืบทอดความรู้นี้ไว้อย่างต่อเนื่อง พร้อมกันนั้นคนรุ่นก่อนก็เต็มใจถ่ายทอดความรู้นี้ให้ลูกหลาน ญาติพี่น้องมาโดยตลอด ยิ่งไปกว่านั้นคนในชุมชนยังเกิดแนวคิดในการอนุรักษ์ความรู้สำคัญนี้ให้อยู่คู่ชุมชนร่วมกันด้วยการร่วมมือกันกับทางโรงเรียนในชุมชนทั้งระดับชั้นประถมศึกษาและระดับชั้นมัธยมศึกษาทำหลักสูตรภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีการสอนในเรื่องการทำเครื่องปั้นดินเผาให้กับเด็กในชุมชน ซึ่งจะเห็นได้ว่าความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาในการทำเครื่องปั้นดินเผาของด้านเกวียนเป็นที่ยอมรับของคนในชุมชน เพราะว่าเป็นความรู้มีคุณค่าที่สามารถสะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตของคนในด้านวัฒนธรรมที่คนในชุมชนมีการดำรงชีวิตแบบใกล้ชิดธรรมชาติที่สามารถต่อยอดและนำไปใช้ประโยชน์และการสร้างความได้เปรียบในการแข่งขันทางการตลาด เพราะสามารถสร้างมูลค่าเพิ่ม (Value added) ให้เกิดขึ้นด้วยการทำผลิตภัณฑ์ให้มีหลากหลายรูปแบบ โดยไม่ทิ้งความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาดั้งเดิมแต่เป็นลักษณะของการผสมผสานความรู้ทั้งเก่าและใหม่เข้ามาอยู่ด้วยกัน ซึ่งถือเป็นการสร้างเอกลักษณ์ให้กับผลิตภัณฑ์

(Unique) ที่ใครเห็นก็รู้ว่าเป็นเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียน ดังนั้นการพัฒนาความรู้ที่เห็นเด่นชัด และชุมชนเห็นประโยชน์ของการใช้ความรู้ในชีวิตประจำวันของตนเองและครอบครัว จึงทำให้คนอยากเรียนรู้

ด้านทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งจากการศึกษากรณีของด่านเกวียนพบว่า ทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญของชุมชนคือ “ดิน” ในอดีตที่ผ่านมาคนในชุมชนเกิดความสนใจและเห็นประโยชน์จากที่เห็นชาวเขาทำเครื่องปั้นดินเผาออกมาใช้ พร้อมกับรู้ว่าชาวเขาได้นำดินด่านเกวียนจากบริเวณที่พักมาทำเครื่องปั้นดินเผา ดังนั้นแนวทางการพัฒนาสิ่งแวดล้อมของชุมชน ในด้านทรัพยากรธรรมชาติ คนในชุมชนและผู้นำชุมชนจะเน้นการบอกเล่าสู่กันฟังต่อ ๆ กันมาว่า ตั้งแต่รุ่นปู่ย่าตายายมีการทำเครื่องปั้นดินเผา โดยจะใช้ดินด่านเกวียนที่มีอยู่ในพื้นที่มาทำและปลูกฝังว่าดินที่มีอยู่มีคุณภาพ เหมาะสำหรับการทำเครื่องปั้นดินเผา รวมทั้งสามารถหาได้ในท้องที่ของเรา จึงไม่ต้องลงทุนไปซื้อหามาจากที่อื่น

ที่สำคัญจากการศึกษาพบว่าในชุมชนนี้มีความได้เปรียบในเชิงพื้นที่เป็นทุนเดิมอยู่แล้ว จากการที่ชุมชนมีสภาพพื้นที่ที่มีแม่น้ำมูลไหลผ่าน เมื่อไหลผ่านบางพื้นที่จะมีลำน้ำแยกออกมาจากลำน้ำเดิมและเกิดการตัน จะเรียกกันว่า “ตะกุด” ซึ่งจะเป็นแหล่งรวมดินเหนียวที่มีแร่ธาตุสูง เมื่อนำดินเหนียวจากบริเวณดังกล่าวไปทำเครื่องปั้นดินเผาจะออกมามีสีคล้ำ ๆ ดำ ๆ และมีพื้นผิวมันวาว แข็งแรง ดังนั้นเมื่อเวลาเคาะลงบริเวณเครื่องปั้นดินเผาจะมีเสียงดังกังวาน ดังจะเห็นได้จากการที่คนในชุมชนได้มองเห็นประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติที่เป็นดินในชุมชน จึงได้เกิดการยอมรับและนำดินด่านเกวียนมาทำเครื่องปั้นดินเผากันมาอย่างต่อเนื่องจวบจนปัจจุบัน ซึ่งคนทำเครื่องปั้นดินเผาของชุมชนในอดีตจะใช้ชีวิตที่ใกล้ชิดสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ จึงมองเห็นประโยชน์จากสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติและรู้จักนำมาปรับใช้ในการทำเครื่องปั้นดินเผา ซึ่งจะเห็นได้จากที่คนในชุมชนในสมัยก่อนได้มีการสร้างโรงโหลแบบทรงต่ำ (สถานที่ที่ใช้ทำเครื่องปั้นดินเผา) แล้วใช้หญ้าแฝกมุง ใต้โหลมีถ่านที่ตากแห้งมาอัดทำเป็นฝา และจะตั้งโรงโหลใกล้แหล่งน้ำ เพื่อสามารถนำน้ำจากลำน้ำมูลมาใช้เวลาทำการปั้น และหาฟืนจากต้นไม้บริเวณนั้น รวมทั้งจะหาจอมปลวกจากธรรมชาติเพื่อใช้ทำเตาเผา นอกจากนี้เป็นหมุนที่ใช้ขึ้นรูปในการปั้นจะทำจากไม้เนื้อแข็งที่หาได้ในชุมชน ซึ่งจะเรียกกันว่า “พะมอน” ถึงแม้ว่าในปัจจุบันจะมีการพัฒนาอุปกรณ์ในการทำเครื่องปั้นดินเผา และลดการพึ่งพิงธรรมชาติลง แต่ยังคงใช้ดินด่านเกวียนเป็นวัตถุดิบในการทำเครื่องปั้นดินเผาโดยตลอด เพราะสามารถหาได้ในพื้นที่

จากการศึกษาข้อมูลพบว่า ทวี กองศรีมา และศิริพร พูลสุวรรณ (2544) ได้อธิบายไว้ว่าดินด่านเกวียนถือเป็นวัตถุดิบที่สำคัญในการทำเครื่องปั้นดินเผา โดยดินในชุมชนจะหาได้จากฝากลำน้ำมูล ซึ่งอยู่ฝั่งตรงข้ามกับชุมชนตำบลด่านเกวียนทางทิศตะวันออกเป็นระยะทางราว 2-3 กิโลเมตร จะเป็นที่ราบริมฝั่งลำน้ำมูล โดยคนในชุมชนในอดีตที่ผ่านมาจะเลือกขุดบริเวณที่มีดินเหมาะแก่การปั้นเป็นแห่ง ๆ ไป ซึ่งจะเรียกว่า “กุด” โดยแหล่งดินดั้งเดิมมาจะมีที่กุดลอนตาล กุดสองคืน กุดเสื่อตาย(กุดสายตาย) กุดหนองโชติ กุดเวียง กุดตะเกียด คลองตำแย วังใหญ่

หนองงูเห่า มูลหลง แต่ในขณะที่ปัจจุบันจะใช้ดินทั่วไปในบริเวณปากมูล เพราะกุดบางกุด ที่ใช้มาแต่โบราณได้มีคนจับจองเป็นเจ้าของ เช่น กุดเวียน จึงไม่สามารถนำดินมาใช้ได้อีก ส่วนที่ตอนบางส่วนของกุดตะเกียดและกุดอื่น ๆ จะมีพ่อค้าคนกลางในตลาดกวันซื้อมาเป็นเจ้าของ ดังนั้นคนในชุมชนที่มีอาชีพทำเครื่องปั้นดินเผา จะต้องซื้อต่อจากพ่อค้าคนกลาง ซึ่งสามารถแบ่งแหล่งดินที่นำมาใช้ในปัจจุบันเป็น 2 บริเวณ คือ บริเวณทุ่งด่านเกวียน ที่จะเป็แหล่งดินเหนียวในทุ่งนา บริเวณปากมูลทั่ว ๆ ไป ดินพวกนี้จะเป็นดินเหนียวเนื้อละเอียด ส่วนบริเวณทุ่งดินมูลหลงจะอยู่ติดลำน้ำมูล เนื้อดินจะเป็นทรายละเอียด ซึ่งชาวบ้านจะเรียกว่าดินขาว จะใช้เป็นส่วนผสมเพื่อให้ดินปั้นได้ง่ายขึ้น ฝึกลมและเผาจะไม่แตกง่าย นอกจากนี้ยังเพิ่มความแข็งให้กับเนื้อดินเผาด้วย ส่วนฟืนก็เช่นเดียวกัน จะมีชาวบ้านในชุมชนตัดมาขาย และจะมีขนาดต่าง ๆ ตามขั้นตอนในการเผาเครื่องปั้น ซึ่งแหล่งทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนจะมีครบวงจร จึงส่งผลให้เกิดความสะดวกต่อคนในชุมชนที่ทำเครื่องปั้นดินเผาเป็นอย่างมาก ที่ไม่ต้องออกไปหาดินจากที่อื่น และที่สำคัญคือ การที่คนในชุมชนรู้จักนำดินที่เป็นทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่นมาสร้างให้เกิดคุณค่าด้วยการทำเป็นเครื่องปั้นดินเผาในรูปแบบต่าง ๆ จนสามารถสร้างมูลค่า ก่อเกิดรายได้ให้คนในชุมชนเป็นอย่างดี ทรัพยากรธรรมชาติไม่ว่าจะเป็นตะกุดหรือดินก็ตาม นับได้ว่าเป็นองค์ประกอบสำคัญของ การเรียนรู้ของชุมชน ซึ่งชุมชนต้องมีวิธีการพัฒนาปรับปรุงให้เป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชนได้ จากตัวอย่างของชุมชนด่านเกวียน อาจจะไปใช้ในชุมชนอื่นที่ต้องพยายามหาจุดสนใจร่วมของชุมชนว่ามีอะไรบ้าง และสิ่งเหล่านั้นเป็นทรัพยากรธรรมชาติหรือไม่ ซึ่งถ้าบางชุมชนอาจเป็นป่าไม้ แม่น้ำ ภูเขา หรือแหล่งแร่ แหล่งท่องเที่ยวก็ถือได้ว่าเป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชน

แหล่งเรียนรู้ของชุมชน แหล่งเรียนรู้ของชุมชนถือได้ว่าเป็นองค์ประกอบสำคัญในกระบวนการเรียนรู้ เพื่อพัฒนาคน ในกรณีของด่านเกวียน แหล่งเรียนรู้จะเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตประจำวันและการทำงาน ในกรณีของชุมชนด่านเกวียนแหล่งเรียนรู้ที่สำคัญประกอบด้วย

1) ภูมิปัญญาของชุมชนซึ่งหมายถึงบุคคลที่มีความรู้ ความสามารถในการทำเครื่องปั้นดินเผาออกมาแล้วสวยงาม ประณีต เมื่อทำออกมาแล้วลูกค้ายอมรับและมีการซื้อเครื่องปั้นดินเผาอย่างต่อเนื่อง ดังนั้นเมื่อคนในชุมชนเห็นจึงพากันทำตาม เพราะเห็นประโยชน์และอยากขายเครื่องปั้นดินเผาให้ได้คนเหล่านี้ส่วนใหญ่จะเป็นผู้เฒ่าผู้แก่ในชุมชน ซึ่งอาจเป็นญาติพี่น้อง ทั้งนี้เพราะจากการศึกษาพบอีกว่าอายุกันแบบมีโครงสร้างแบบเครือญาติ ดังนั้นคนในชุมชนจะให้ความเคารพผู้ใหญ่ นับถือว่าเป็นผู้ที่มีประสบการณ์ในการทำเครื่องปั้นดินเผาอย่างยาวนาน ได้พบเจอปัญหาต่าง ๆ และได้แก้ไขปรับปรุง จนสามารถทำเครื่องปั้นดินเผาได้เป็นอย่างดี รวมทั้งถือเป็นผู้ที่มีความรู้ฝังลึกในตัวบุคคล (Tacit Knowledge) เกี่ยวกับการทำเครื่องปั้นดินเผาของชุมชน นอกจากนี้ภูมิปัญญาของชุมชนยังมีความคิดและจิตใจไปในทิศทางเดียวกันว่าการจะพัฒนาชุมชนให้ก้าวไปข้างหน้า จะต้องก้าวเดินไปพร้อม ๆ กับคนในชุมชน ดังนั้นภูมิปัญญาของชุมชนจึงยินดีและเต็มใจให้ทุกคนในชุมชนสามารถเข้ามาซักถามปรึกษาหารือและแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ตลอดจนการดูการทำเครื่องปั้นดินเผาจริงได้ตลอดเวลา ซึ่ง

ถือเป็นการที่ครูภูมิปัญญาสามารถถ่ายทอดความรู้ให้เห็นอย่างชัดเจน เพื่อให้คนในชุมชนสามารถนำความรู้ที่ได้ไปทำเครื่องปั้นดินเผาได้ต่อไป รวมทั้งครูภูมิปัญญาของชุมชนจะคิดว่าคนในชุมชนเสมือนเป็นลูกหลาน โดยไม่ได้มองว่าเป็นคนอื่น อีกทั้งคนในชุมชนก็คิดว่าครูภูมิปัญญาของชุมชนเสมือนเป็นปู่ย่าตายาย ญาติผู้ใหญ่ที่คนในชุมชนสามารถเข้ามาปรึกษาหารือได้ทุกเรื่อง รวมทั้งให้ความเคารพ นับถือและเชื่อฟังเป็นอย่างดี ซึ่งคนในชุมชนให้ความเคารพยกย่อง เชื่อถือและศรัทธาในความสามารถเกี่ยวกับการทำเครื่องปั้นดินเผาครูภูมิปัญญาในชุมชนแบ่งเป็น 2 กลุ่มคือ

(1) ครูภูมิปัญญาที่มาจากกลุ่มที่เป็นช่างปั้นดั้งเดิมที่ผลิตเครื่องปั้นดินเผามานาน โดยที่คนในชุมชนจะยอมรับว่าคนกลุ่มนี้เน้นสืบทอดความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาในการทำเครื่องปั้นดินเผาจาก “ชาวข่า” จนมีการถ่ายทอดความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาจากรุ่นสู่รุ่น และเน้นใช้อุปกรณ์ในการทำในรูปแบบดั้งเดิม เช่น แป้นหมุนที่ใช้ขึ้นรูปในการปั้นที่ทำมาจากไม้เนื้อแข็ง ที่เรียกว่า “พะมอน” การเตรียมดินโดยใช้แรงงานคนเป็นหลัก ด้วยการใช้เท้าเหยียบดิน การออกแบบตัวเครื่องปั้นดินเผาและลวดลายจะไม่ซับซ้อน โดยเฉพาะลวดลายจะเน้นเลียนแบบจากธรรมชาติ โดยที่ถ้าคนในชุมชนเข้าไปแลกเปลี่ยนเรียนรู้ จะได้รับความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาในการทำเครื่องปั้นดินเผาที่มีเทคนิค วิธีการที่สะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของคนสมัยก่อนที่หล่อหลอมความคิดในการทำเครื่องปั้นดินเผาให้มีความใกล้ชิดและเน้นการพึ่งพิงธรรมชาติ

(2) ครูภูมิปัญญาที่เป็นกลุ่มผู้ผลิตเครื่องปั้นดินเผาที่มีความรู้ในด้านศิลปะ โดยคนเหล่านี้ได้เข้ามาตั้งรกรากในช่วงจุดเปลี่ยนที่สำคัญของชุมชน ซึ่งคนในชุมชนจะยอมรับว่าคนกลุ่มนี้ถือเป็นแหล่งเรียนรู้ที่จะได้รับความรู้ใหม่ๆ ในการทำเครื่องปั้นดินเผาที่มีหลายรูปแบบอย่างสร้างสรรค์เข้ามาต่อยอดความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาดั้งเดิม ส่งผลให้มีการทำเครื่องปั้นดินเผาที่มีหลายรูปแบบ และสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้มากขึ้น และสิ่งสำคัญคนกลุ่มนี้ยังมีความรู้และได้ช่วยคิดพัฒนาปรับปรุง นำเทคโนโลยีอย่างง่าย ๆ เข้ามาประยุกต์ใช้ทำอุปกรณ์ในการทำเครื่องปั้นดินเผา ส่งผลให้สามารถผลิตงานเครื่องปั้นดินเผาได้เป็นจำนวนมากขึ้น ลดการใช้แรงงานคนลง และงานเครื่องปั้นดินเผาประณีตงดงามขึ้น และเกิดการเสียหายการผลิตลดลง ยิ่งไปกว่านั้นคนในชุมชนยังยอมรับและรู้จักเปิดรับข้อมูลข่าวสารทั้งจากภายในและภายนอกชุมชน

แหล่งเรียนรู้ที่สำคัญที่มีผลต่อการเรียนรู้ของประชาชนและเข้าไปแทรกอยู่ในชีวิตประจำวันของคน ซึ่งได้แก่ โรงงาน โรงปั้น และเตาเผา รวมทั้งร้านค้า แหล่งเรียนรู้เหล่านี้ผูกอยู่กับชีวิตของคนในชุมชนมาตั้งแต่ชุมชนดั้งเดิม ซึ่งในขณะนั้นเรียกว่า “โรงเรือน” และต่อมาเรียกว่า “โรงโหล” โรงโหลคือที่ทำเครื่องปั้นดินเผาในอดีตที่อยู่ตามไร่นาที่มีลักษณะเป็นโรงปั้นแบบทรงเต่า แล้วมุงด้วยหญ้าแฝก และนำใบตองกล้วยที่ตากแห้งแล้วมามัดรวมกันทำเป็นฝา ซึ่งโรงโหลถือเป็นแหล่งเรียนรู้ของคนที่ต้องการฝึกเป็นช่างปั้น ช่างเผา การเรียนรู้ในโรงโหล จะเป็นการถ่ายทอดจากคนสู่คน การฝึกฝนทำซ้ำ ๆ จนเกิดความชำนาญ ซึ่งถือได้ว่าเป็นแหล่งเรียนรู้และเป็นสถานที่แลกเปลี่ยนเรียนรู้และการถ่ายทอดความรู้ ผ่านการสอนงาน (Coaching) ดิชม จน

ผู้ปฏิบัติงานสามารถทำได้ ซึ่งโรงโหล่เปรียบเสมือนส่วนที่เรียกว่า “ba” ในกระบวนการสร้างความรู้ของ Nonaka และ Takeuchi (1995) ที่เป็นที่ที่ทุกคนสามารถแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันได้

จากโรงโหล่พัฒนาเป็นโรงงาน ซึ่งในปัจจุบันคนในชุมชนยังเรียนโดยผ่านการทำงานและการปฏิบัติจริงในโรงงาน ถึงแม้ว่าการเข้ามาเรียนรู้ของคนจะไม่ใช้การขอเข้ามาเรียนรู้ เช่น ในอดีตแต่เป็นการเข้ามาทำงานเพื่อหารายได้ก็ตาม แต่เมื่อเข้ามาทำงานก็ได้มีโอกาสเรียนรู้ได้รับคำแนะนำจากผู้ที่มีประสบการณ์มากกว่า ก็สามารถที่จะเรียนรู้ได้ ประกอบกับโรงงานมีเครื่องมืออุปกรณ์ต่างๆ ที่ใช้ในการทำเครื่องปั้นดินเผา และมีผู้เชี่ยวชาญหรือมีประสบการณ์คอยแนะนำ อธิบาย จึงทำให้โรงงานเป็นแหล่งเรียนรู้ที่สำคัญของชุมชน

นอกจากนี้สภาพของชุมชนที่มีร้านค้า โรงงาน แหล่งเรียนรู้ทั้งในอาคารและกลางแจ้ง ที่ออกแบบและตกแต่ง ด้วยผลิตภัณฑ์ของด้านเกวียนก็สามารถเป็นแหล่งเรียนรู้ของคนได้

แหล่งเรียนรู้ที่เป็นสื่อต่างๆ ได้แก่ เสียงตามสายที่จัดภายในชุมชน ที่จะคอยบอกคอยให้ความรู้ในเรื่องต่างๆ ที่เกี่ยวกับการทำเครื่องปั้นดินเผา หนังสือพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ ตลอดจนสื่ออินเทอร์เน็ต ซึ่งถือเป็นสิ่งที่ดีที่คนในชุมชนรู้จักพัฒนาตนเองด้วยการเปิดรับสื่อต่างๆ และนำความรู้ที่ได้มาปรับใช้ในการทำเครื่องปั้นดินเผา จนสามารถวิ่งตามกระแสความต้องการของลูกค้าในสังคมได้อย่างทันสมัย ไม่ตกยุค จนกระทั่งเกิดการรู้ว่าเรื่องอะไรกำลังเป็นที่นิยมในสังคมปัจจุบัน

แนวทางในการพัฒนาสิ่งแวดล้อมของชุมชน โดยชุมชนนั้นต้องรู้จักวิเคราะห์หาจุดแข็ง (Strength) ที่คนในชุมชนสามารถใช้ประโยชน์ร่วมกัน เช่น ทรัพยากรธรรมชาติ ภูมิปัญญา หลังจากนั้นคนในชุมชนจะสร้างสภาพแวดล้อมด้วยการพัฒนาอย่างต่อเนื่องขึ้นเรื่อยๆ ดังจะเห็นได้จากที่ชุมชนตำบลด่านเกวียนมีการพัฒนาสิ่งแวดล้อมของชุมชน อาทิ ดิน ที่เป็นทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน ที่คนในชุมชนสามารถนำมาเป็นวัตถุดิบในการทำเครื่องปั้นดินเผา ความรู้ ซึ่งเป็นความรู้ในการทำเครื่องปั้นดินเผา แหล่งเรียนรู้ที่เป็นบุคคล โดยในชุมชนนี้จะเป็นครูภูมิปัญญาของชุมชน ที่เน้นเปิดโอกาสให้คนในชุมชนได้เข้ามาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ได้ตลอดเวลา โรงโหล่หรือโรงงานในปัจจุบัน ตลอดจน ร้านค้า ที่มีเรียงรายอยู่ 2 ข้างทาง ที่สามารถรองรับลูกค้าและนักท่องเที่ยวให้เข้ามาเยี่ยมชมและเลือกซื้อเครื่องปั้นดินเผาได้เต็มที่ รวมทั้งในบริเวณร้านค้าจะมีเตาเผาในบางร้านที่พร้อมเท่านั้น โดยครัวเรือนอื่นอาจมาขอใช้เตาเผาและออกค่าใช้จ่ายเรื่องฟืนให้ได้ แต่ในปัจจุบันส่วนใหญ่จะมีเตาเผาเป็นของตนเองเพื่อความสะดวก ดังนั้นการสร้างแหล่งเรียนรู้ จึงควรวิเคราะห์ดูในลักษณะของสถานที่ปฏิบัติงานจริง ตัวบุคคลและชุมชนเป็นหลัก

2.3 แนวทางในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างคนในชุมชนและคนนอกชุมชน ซึ่งจากการศึกษาพบว่าคนในชุมชนนี้มีความโดดเด่นในเรื่องของการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และการสร้างความรู้ระหว่างปัจเจกชนและชุมชนทั้งภายในและภายนอกชุมชน ซึ่งถือเป็นหัวใจสำคัญของการคิดสร้างสรรค์ต่อยอดความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาในการทำเครื่องปั้นดินเผาด้วยความรู้ใหม่ๆ ได้อย่างต่อเนื่อง

ดังนั้นแนวทางในการพัฒนาการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และการสร้างความรู้ระหว่างปัจเจกชนและชุมชนทั้งภายในและภายนอกชุมชนนี้จะเน้นไปที่การสร้างการยอมรับของคนในชุมชนร่วมกันว่าการทำงานเครื่องปั้นดินเผาเกิดประโยชน์กับผู้ทำ หลังจากนั้นคนในชุมชนจึงสนใจเปิดรับความรู้ในการทำเครื่องปั้นดินเผาจากคนนอกชุมชนดังจะเห็นได้จากการที่คนในชุมชนเห็นว่าเครื่องปั้นดินเผาที่ชาวข่าทำออกมาสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้ จึงสนใจเปิดรับความรู้ในการทำเครื่องปั้นดินเผาจากชาวข่าซึ่งถือเป็นการสืบทอดความรู้และเป็นจุดเริ่มต้นของการทำเครื่องปั้นดินเผาขึ้นในชุมชน ส่งผลให้คนชุมชนเกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับชาวข่าที่เป็นคนนอกชุมชนและนำความรู้ที่ได้มาทำเครื่องปั้นดินเผาในชุมชน รวมทั้งถ่ายทอดความรู้ให้ลูกหลาน ญาติพี่น้องกันต่อไป

สำหรับการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับภายนอกชุมชน จะเกิดขึ้นได้เมื่อคนในชุมชนเห็นว่าสำคัญคือการที่นักวิชาการ ผู้ที่มีความรู้ในด้านศิลปะและการออกแบบได้เข้ามาในชุมชน และช่วยคิดออกแบบเครื่องปั้นดินเผาให้ช่างในชุมชนลองทำออกมาในรูปแบบใหม่ ๆ ที่แปลกใหม่ สะดุดตาแก่ผู้พบเห็น สวยงามและประณีตกว่าเดิม ลูกค้ายิ่งสนใจและซื้อเครื่องปั้นดินเผามากกว่าเดิม รวมทั้งการตั้งราคาสูงกว่าเดิมมาก ดังนั้นเมื่อคนในชุมชนเห็นว่าเครื่องปั้นดินเผาทำประโยชน์ให้กับตนเอง โดยสามารถขายได้เป็นจำนวนมากและมีราคา จึงสนใจเปิดรับความรู้ใหม่ ด้วยการเรียนรู้จากนักวิชาการ ผู้รู้ดังกล่าว ส่งผลให้คนในชุมชนเกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับนักวิชาการ ผู้ที่มีความรู้ทางด้านวิชาการที่เกี่ยวกับศิลปะและการออกแบบ จึงเกิดแรงกระตุ้นให้สร้างสรรค์ความรู้ใหม่ ๆ ออกมาต่อยอดความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาในการทำเครื่องปั้นดินเผาเป็นและคิดได้อย่างต่อเนื่อง เพื่อให้ตอบรับกับกระแสความต้องการของตลาด

ในที่สุดเมื่อความรู้หรือภูมิปัญญาได้รับการพิสูจน์ว่าเป็นความรู้ที่มีคุณค่าแก่ชุมชนสังคม และเป็นมรดกของชุมชนอย่างแท้จริง หน่วยงานที่เกี่ยวข้องยังคงเห็นความสำคัญของตัวความรู้เหล่านี้ และได้บรรจุเข้าไปในระบบการเรียนรู้อย่างเป็นทางการของสังคม ในตัวอย่างของชุมชนตำบลด่านเกวียนคือ การเปิดสอนเป็นรายวิชาในหลักสูตรท้องถิ่นของจังหวัดนครราชสีมา จึงทำให้เด็กในชุมชนได้การแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับนักวิชาการผู้ที่มีความรู้ทางด้านวิชาการ ซึ่งในที่นี้คือครูในโรงเรียนของชุมชนที่มีความรู้ด้านศิลปะ ที่ได้เกิดจากการจัดหลักสูตรภูมิปัญญาท้องถิ่นและมีการสอนการทำเครื่องปั้นดินเผาขึ้นในโรงเรียน ทั้งในระดับชั้นประถมศึกษาและชั้นมัธยมศึกษา สิ่งสำคัญจากการที่เด็กในชุมชนเข้าไปเรียนรู้เกี่ยวกับความรู้ใหม่ ๆ จากครูอาจารย์ในโรงเรียนที่ถือเป็นการนำความรู้จากนอกชุมชนเข้ามาถ่ายทอดในชุมชน พร้อมกันนั้นเด็กในชุมชนได้เรียนรู้และนำความรู้ทางวิชาการที่ได้จากทางโรงเรียนเข้ามาผสมผสานปรับปรุง พัฒนาด้วยการต่อยอดความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาดั้งเดิมในการทำเครื่องปั้นดินเผาของครัวเรือนให้ดีขึ้น จากรายละเอียดจะพบว่าในการพัฒนาจะเกิดจากการที่เด็กในชุมชนยอมรับความรู้ใหม่และสนใจเรียนรู้จากครูอาจารย์ในโรงเรียน และนำมาปรับใช้ในกิจการครอบครัว

จากการที่ในชุมชนตำบลด่านเกวียนมีโครงสร้างแบบเครือข่าย ทำให้คนในชุมชนรักใคร่ กลมเกลียว สามัคคีระหว่างกัน และอยู่กันแบบพี่แบบน้อง คอยช่วยเหลือกันตลอด โดยไม่หวังสิ่งตอบแทนใดๆ รวมทั้งไม่หวงวิชาต่อกัน ดังจะเห็นได้จากการที่คนในครัวเรือนที่ทำเครื่องปั้นดินเผาคนใดที่ได้ไปรู้ไปเห็นอะไรใหม่ๆ หรือคิดอะไรใหม่ๆ เกี่ยวกับการทำเครื่องปั้นดินเผาขึ้นมาได้ก็จะพูดคุย บอกเล่าให้เพื่อนบ้านฟัง และเมื่อเพื่อนบ้านสนใจ เข้ามาพูดคุยด้วย จะเกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกัน และนำความรู้ใหม่ๆ ที่ได้เข้ามาต่อยอดความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาดั้งเดิม ดังนั้นแนวทางในการพัฒนาการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และสร้างความรู้จะเน้นไปที่ผู้นำชุมชนให้มุ่งเน้นด้วยการแนะนำ บอกให้คนชุมชนรู้ว่าการจะให้ชุมชนเกิดการพัฒนาก้าวไปข้างหน้าได้นั้น จะต้องเกิดจากทุกคนในชุมชน จะไปแต่เพียงคนสอนคนไม่ได้ รวมทั้งให้ผู้นำชุมชนเน้นการปลูกฝังค่านิยมและแนวคิดให้คนในชุมชนสร้างพลังขับเคลื่อนร่วมกันด้วยพลังของความรัก ความสามัคคี สามัคคี โดยเน้นไปที่การมองเห็นความสำคัญของประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตน

นอกจากนี้เพื่อให้การเรียนรู้ที่เกิดขึ้นในชุมชนเป็นไปอย่างบูรณาการกันกับวิถีชีวิตของคนในชุมชนควรสร้างให้เกิดบรรยากาศของการเรียนรู้ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้และการสร้างความรู้ใหม่ๆ ให้เกิดขึ้น ดังจะเห็นได้จากการที่ผู้นำชุมชนเน้นการจัดกิจกรรมต่างๆ ที่จะส่งเสริมสนับสนุนคนในชุมชน เช่น การจัดประชุมร่วมกันในแต่ละเดือนที่เปิดโอกาสให้ตัวแทนครัวเรือนที่ทำเครื่องปั้นดินเผาได้เข้ามาพบปะ พูดคุย เล่าให้กันฟัง รวมทั้งการแลกเปลี่ยนรู้ระหว่างกัน เพื่อนำไปสู่การสร้างสรรคงานเครื่องปั้นดินเผาใหม่ๆ ออกสู่ตลาดต่อไป โดยที่ผู้นำชุมชนจะอยู่ในที่ประชุมด้วยคอยเป็นผู้ประสาน เชื่อมโยงเพื่อสร้างความเข้าใจร่วมกัน และผู้นำชุมชนยังได้มีการพาคนในชุมชนไปศึกษาดูงานการทำเครื่องปั้นดินเผาออกชุมชน ส่งผลให้คนในชุมชนเกิดการเรียนรู้ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ตลอดจนการสร้างเครือข่ายในการเรียนรู้ระหว่างกันอย่างไม่เป็นทางการ เพื่อนำความรู้ที่ได้รับจากภายนอกชุมชนเข้ามาปรับใช้และพัฒนาอุปกรณ์ในการทำเครื่องปั้นดินเผาให้เหมาะสมกับงานในปัจจุบันมากยิ่งขึ้น ยิ่งไปกว่านั้นผู้นำชุมชนยังได้จัดงานเครื่องปั้นดินเผาขึ้นภายในชุมชน ส่งผลให้มีลูกค้าและผู้สนใจเข้ามาเที่ยวชมงาน ดังนั้นคนในชุมชนจึงมีโอกาสดำเนินแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับลูกค้า และผู้ที่สนใจเข้ามาชมงาน โดยคนเหล่านี้จะเข้ามาชวนพูดคุยซักถาม และให้คำแนะนำเพิ่มเติมจากที่เคยซื้อไปแล้วพบว่ามียอะไรควรปรับปรุงพร้อมกับแนะนำคนในชุมชนด้วยสิ่งดี ๆ ที่ได้ไปเห็นคนจากที่อื่นทำ ไม่ว่าจะในรูปแบบต่างๆ รวมทั้งอาจมีลูกค้าประจำของชุมชนได้ไปถ่ายรูปจากที่ไปเห็นตามที่ต่าง ๆ มาให้ดูและลองทำออกมาขาย ซึ่งถือเป็นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับคนนอกชุมชนที่เป็นลูกค้า ผู้สนใจ แล้วดึงความรู้ที่ได้มาปรับปรุง เพื่อให้ตอบสนองความต้องการของตลาด ดังนั้นแนวทางในการพัฒนา นอกจากจะเน้นไปที่ผู้นำชุมชน ยังเน้นไปที่คนในชุมชนรู้จักการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับลูกค้าไว้ เพราะจะได้นำมาซึ่งข้อมูล ความรู้ใหม่ รวมทั้งข้อแก้ไข ปรับปรุงที่เกี่ยวกับการทำเครื่องปั้นดินเผาให้ดีขึ้น

คนในชุมชนนี้มีผู้นำตามธรรมชาติที่เป็นครูภูมิปัญญาซึ่งถือเป็นแหล่งเรียนรู้ (Learning Resource) ที่เป็นบุคคลของชุมชน จึงง่ายและสะดวกสำหรับคนในชุมชนที่จะเข้ามาเรียนรู้ ซักถาม และแลกเปลี่ยนเรียนรู้ตลอดจนดูการทำจริงได้ตลอด นอกจากนี้ครูภูมิปัญญายังประกอบไปด้วยคน 2 กลุ่ม คือ กลุ่มช่างปั้นดั้งเดิม และกลุ่มนักวิชาการ ผู้ที่มีความรู้ในด้านศิลปะที่เข้ามาตั้งรกรากในช่วงจุดเปลี่ยน สิ่งสำคัญคือคนในชุมชนจึงสามารถแลกเปลี่ยนเรียนรู้ได้ ทั้งความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาดั้งเดิม และความรู้ใหม่ที่เข้ามาต่อยอด จึงกระตุ้นให้คนในชุมชนเกิดความคิดสร้างสรรค์เพิ่มขึ้นต่อไปอีก ดังนั้นเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนจึงมีเอกลักษณ์ (Unique) เป็นของตนเอง ด้วยการผสมผสานความรู้ดั้งเดิมและความรู้ใหม่เข้าด้วยกันอย่างลงตัว และตอบรับกระแสความต้องการของลูกค้าอย่างต่อเนื่องจนถึงปัจจุบัน ดังนั้นแนวทางของการพัฒนาเพื่อก่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และการสร้างความรู้ จึงเน้นไปที่การมีแหล่งเรียนรู้ (Learning Resource) ขึ้นในชุมชน โดยเฉพาะแหล่งเรียนรู้ที่เป็นบุคคล เพราะสามารถสื่อสารกับคนในชุมชนได้โดยตรง คนในชุมชนได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างคู่สนทนาได้ทันทีถือเป็นการสื่อสารสองทาง (Two-way Communication) ซึ่งถือเป็นการได้เปรียบของชุมชนที่มีแหล่งเรียนรู้ที่เป็นบุคคลที่เอื้อให้เกิดบรรยากาศในการเรียนรู้ จากการที่ชุมชนนี้ได้รับการยอมรับจากสังคม ด้วยการจัดให้เป็นหมู่บ้าน OTOP ต้นแบบ (Knowledge-Based Village Cluster) และเปิดให้บริการบ้านพักแบบโฮมสเตย์ (Home Stay) ส่งผลให้คนจากทั่วทุกสารทิศหลั่งไหลเข้ามาเยี่ยมชม เข้าพักและซื้อสินค้า ทำให้ในชุมชนมีการพบปะแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับลูกค้าและผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง รวมทั้งหน่วยงานทั้งภาครัฐและภาคเอกชนที่เข้ามาศึกษาดูงาน จึงถือเป็นการขยายความรู้เพิ่มขึ้นกว่าเดิมและคนในชุมชนสามารถนำความรู้ใหม่ที่ได้ออกมาต่อยอดความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาดั้งเดิม

แนวทางเพื่อการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และการสร้างความรู้ระหว่างปัจเจกชนและชุมชนทั้งภายในและภายนอกชุมชน ควรพิจารณาจากในชุมชนก่อนว่าคนที่เป็นต้นตอของความรู้ จะทำอย่างไรที่จะกระตุ้นให้คน ๆ นั้นถ่ายทอดความรู้ที่ได้ออกมา ซึ่งจากประสบการณ์ของชุมชนตำบลด่านเกวียนพบว่าถ้าภูมิปัญญาเหล่านี้เป็นของตนเอง เป็นมรดกที่ต้องรักษา คนในชุมชนจะภูมิใจและเห็นคุณค่า ดังนั้นจึงอยากถ่ายทอดความรู้ให้กับผู้อื่น และต้องการเรียนรู้ที่จะพัฒนาความรู้ให้ดียิ่งขึ้นไปในสังคม และในการที่จะแลกเปลี่ยนเรียนรู้ โดยจะเน้นการสร้างจิตสำนึกให้กับคนในชุมชนว่าความรู้ที่จะเรียนรู้ร่วมกันนั้น เป็นของพวกเขา เป็นของชุมชน โดยเน้นกระตุ้นให้รู้สึกเป็นเจ้าของความรู้ ส่วนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับภายนอกชุมชน จะเกิดขึ้นได้เมื่อคนในชุมชนเห็นว่าการเรียนรู้นั้นจะพัฒนาความรู้ สินค้าและปัจจัยพื้นฐานในดีขึ้น

ซึ่งเมื่อมองในแนวคิดทางด้านการจัดการความรู้ (Knowledge Management) จะพบว่าคนในชุมชนมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ (Sharing Knowledge) สอดคล้องกับแนวคิดการจัดการความรู้ของ Sveiby (1997) ที่ได้นำเสนอแนวคิดที่อธิบายว่าการสร้างมูลค่าเพิ่ม (Value Added) เกิดจากกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างความรู้ในตัวบุคคล ความรู้ภายในองค์กร และความรู้จากภายนอกองค์กร เมื่อพิจารณากรณีชุมชนตำบลด่านเกวียน จะพบว่าครัวเรือนที่

ประกอบอาชีพทำเครื่องปั้นดินเผาจะมีความสัมพันธ์ที่ติดต่อกัน คำ ดังจะเห็นได้จากการที่ในบางครั้งลูกค้าจะคอยเข้ามาบอกมาแนะนำ ตลอดจนเวลาที่ลูกค้าได้ไปเห็นเครื่องปั้นดินเผาที่มีรูปแบบสวยงาม แปลกตาไปจากเดิมทั้งที่อยู่ในประเทศและต่างประเทศ จะถ่ายรูปเครื่องปั้นดังกล่าวมาเป็นแบบให้คนในชุมชนได้ลองทำออกมาวางขาย ส่วนทุนความรู้ขององค์กร ซึ่งในที่นี้คือชุมชนที่มีตัวผลิตภัณฑ์คือเครื่องปั้นดินเผาทำกันเกิดขึ้นที่เกิดจากการใช้ความรู้ที่มีอยู่ของคนในชุมชนอย่างเป็นระบบในการผลิต ที่ประกอบไปด้วยคน ความรู้ในการทำเครื่องปั้นดินเผาและอุปกรณ์ในการทำ ที่ส่งผลให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลที่ดี

นอกจากนี้ดินที่ถือเป็นวัตถุดิบสำคัญในการทำเครื่องปั้นดินเผา สามารถหาได้จากในชุมชน เพราะเป็นทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในชุมชน จึงส่งผลให้คนในชุมชนไม่ต้องออกไปหาแหล่งดินจากที่อื่น อีกทั้งความรู้ที่สำคัญของชุมชนคือการทำเครื่องปั้นดินเผา ซึ่งเป็นที่ยอมรับของสังคมเพราะผลิตภัณฑ์มีเอกลักษณ์เป็นของตนเอง ซึ่งใครเห็นก็รู้ว่าเป็นเครื่องปั้นดินเผาทำกันเอง จึงทำให้ขายได้เป็นจำนวนมากและมีราคา พร้อมกันนั้นทุนมนุษย์ของชุมชนนี้ ซึ่งก็คือคนในชุมชนที่ทำเครื่องปั้นดินเผาที่มีลักษณะใฝ่เรียนใฝ่รู้อยู่ตลอดเวลา และได้สัมผัสบรรยายภาคการทำเครื่องปั้นดินเผาตั้งแต่เด็ก ได้อยู่ใกล้ชิดและเห็นการทำเครื่องปั้นดินเผาของพ่อแม่มาตลอด ซึ่งพ่อแม่ก็มีการพัฒนาเปิดรับความรู้ใหม่ๆ ของการทำเครื่องปั้นดินเผาในขณะที่คนในชุมชนเองก็ยอมรับความรู้ใหม่ เพื่อเข้ามาต่อยอดความรู้เดิม ดังจะเห็นได้จากการที่ผู้นำในชุมชนมีการจัดกิจกรรมที่สนับสนุนให้เกิดการเรียนรู้ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ซึ่งคนในชุมชนมีข้อได้เปรียบตรงที่มีแหล่งเรียนรู้ที่เป็นบุคคล ซึ่งก็คือครูภูมิปัญญาของชุมชน จึงสามารถเข้ามาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ได้ตลอดเวลา ดังนั้นคนในชุมชนนี้จึงมีการเรียนรู้ การถ่ายทอดความรู้ให้แก่คนรุ่นหลัง และการนำความรู้ที่ได้มาทำเป็นอาชีพที่สร้างรายได้ให้กับตนเองและคนในครอบครัวได้เป็นอย่างดี โดยเฉพาะอย่างยิ่งในปัจจุบัน ถือเป็นยุคเศรษฐกิจฐานความรู้ (Knowledge-based Economy) ที่อาศัยความรู้ความชำนาญของคนเป็นตัวขับเคลื่อนการผลิตและการพัฒนาคุณภาพ ดังนั้นสิ่งสำคัญที่สุดคือในชุมชนตำบลด่านเกวียนก็คือคนทำเครื่องปั้นดินเผาที่มีความรู้เกี่ยวกับการทำเครื่องปั้นดินเผาและคิดสร้างสรรค์พัฒนาต่อยอดในการทำเครื่องปั้นดินเผาอยู่ตลอดเวลา เพื่อให้การทำเครื่องปั้นดินเผาขับเคลื่อนไปข้างหน้าได้ตลอดเวลา นอกจากนี้ Sveiby (1997) ยังได้เน้นเรื่องการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ (Sharing Knowledge) ที่สามารถก่อให้เกิดเป็นมูลค่าและคุณค่าได้ โดยเฉพาะในชุมชนตำบลด่านเกวียนมีทั้งการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับคนในชุมชนและคนนอกชุมชน เพื่อเปิดรับความรู้ใหม่ๆ เข้ามาต่อยอดความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาในการทำเครื่องปั้นดินเผาโดยที่คนในชุมชนจะเน้นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อให้ได้มาซึ่งความรู้ใหม่ๆ แล้วจึงนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ทางธุรกิจการทำเครื่องปั้นดินเผา ส่งผลให้เกิดรายได้เป็นอย่างมากกับคนในชุมชน คนในชุมชนพึ่งตนเองได้

3. ปัจจัยที่ส่งผลต่อกระบวนการพัฒนาไปสู่ชุมชนการเรียนรู้

จากการที่ผู้วิจัยได้เข้าไปศึกษาชุมชนตำบลด่านเกวียน อำเภอโชคชัย จังหวัดนครราชสีมา โดยผู้วิจัยได้เข้าไปสัมภาษณ์แบบเจาะลึก ครูภูมิปัญญาและครัวเรือนที่ประกอบอาชีพในการผลิตเครื่องปั้นดินเผา พบว่ามีปัจจัยหกปัจจัยที่ส่งผลให้เกิดการคงอยู่และการต่อยอดของความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาในการทำเครื่องปั้นดินเผาและการส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาไปสู่ชุมชนการเรียนรู้ โดยที่สามปัจจัยแรกที่มีความสำคัญอย่างยิ่งคือ ลักษณะผู้นำ ธุรกิจ รายได้และการลงทุน โครงสร้างของชุมชน ส่วนปัจจัยที่เหลือมีผลต่อการพัฒนาของชุมชนด้วยเช่นกันแต่อาจจะไม่เด่นชัดเท่าสามปัจจัยแรก ดังนี้

3.1 ลักษณะผู้นำ (Leadership) ซึ่งในชุมชนด่านเกวียนมีทั้งผู้นำที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ ซึ่งผู้นำทั้งสองกลุ่มมีความใกล้ชิดกับคนในชุมชนและมีส่วนผลักดันให้ชุมชนเกิดการเรียนรู้และการพัฒนา

ผู้นำที่เป็นทางการที่ได้มาจากการเลือกตั้งของชุมชน ซึ่งคือ นายกเทศมนตรีเทศบาลตำบลด่านเกวียน นายคนปัจจุบันคือ นายชรินทร์ เปลียนกระโทก ซึ่งมีข้อได้เปรียบกว่าคนอื่น ๆ ตรงที่เป็นคนในพื้นที่ เติบโตมาในชุมชน จึงสามารถรับรู้และเข้าใจได้ทุกอย่างของการประกอบอาชีพเครื่องปั้นดินเผาในชุมชน และยังใช้ภาษาพูดที่เป็นภาษาโคราช ส่งผลให้ผู้นำชุมชนสามารถหลอมรวมคนในชุมชนให้เป็นหนึ่งเดียวกัน มีความรักและสามัคคีกันได้ นอกจากนี้ผู้นำยังสามารถกระตุ้นให้คนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมได้อย่างเต็มใจเสมือนเป็นคนในครอบครัวเดียวกัน

สิ่งสำคัญคือ ผู้นำทำให้คนในชุมชนเกิดความเข้าใจไปสู่จุดมุ่งหมายเดียวกันที่ว่าจะขับเคลื่อนในการพัฒนาชุมชนไปสู่จุดสูงสุดได้อย่างไร โดยการวางระบบในการทำงานด้วยการวางตัวใกล้ชิดและเป็นกันเองกับคนในชุมชน จึงสามารถได้รับรู้และรับฟังข้อมูลต่าง ๆ รวมทั้งปัญหาที่เกิดขึ้นได้อย่างใกล้ชิดได้ทุกอย่าง จึงทำให้สามารถบริหารจัดการกับชุมชนได้เป็นอย่างดี

สำหรับผู้นำตามธรรมชาติที่เป็นครูภูมิปัญญาเป็นผู้รู้ที่คนในชุมชนยอมรับในเรื่องการประกอบอาชีพเครื่องปั้นดินเผาที่ประสบความสำเร็จ ชายได้ สวยงามและมีคุณภาพ และผู้นำที่เป็นครูภูมิปัญญายังมีความเชี่ยวชาญในแต่ละด้านแตกต่างกัน รวมทั้งเป็นเหมือนผู้อาวุโสของชุมชนที่คนรุ่นลูก รุ่นหลานจะเข้ามาถาม มาขอคำปรึกษา มาขอคำแนะนำ รวมถึงการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกัน ซึ่งครูภูมิปัญญาที่เป็นช่างปั้นดั้งเดิมเป็นผู้มีอายุมาก และอยู่มานานในชุมชน ได้สืบทอดความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาดั้งเดิมไว้ สามารถทำเครื่องปั้นดินเผาในรูปแบบดั้งเดิม และรู้ถึงขั้นตอนในการทำแบบเดิม จึงถือเป็นผู้สืบทอดและรักษาความรู้ดั้งเดิมไว้ รวมทั้งผู้นำที่เป็นครูภูมิปัญญายังมีส่วนกระตุ้นให้คนในชุมชนพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ทำเครื่องปั้นดินเผาแบบใหม่ ๆ เพื่อสร้างมูลค่าเพิ่ม (Value Added) ให้กับผลิตภัณฑ์ โดยที่ครูภูมิปัญญาจะคิดแล้วทำออกมาวางขาย พอทำออกมา ปรากฏว่ามีลูกค้าเห็นแล้วพอใจ ยอมรับและมาซื้อเป็นจำนวนมาก ถือเป็นสิ่งดึงดูดใจให้คนในชุมชนพากันมาดู มาซักถาม และมาแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันตลอดเวลา และผู้นำชุมชนที่เป็นครูภูมิปัญญา ยังเป็นผู้มองการณ์ไกลในการอนุรักษ์ความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาให้

อยู่คู่ชุมชนด้านကျေးရွာ ด้วยการช่วยเข้ามาเป็นที่ปรึกษาในการดำเนินการจัดหลักสูตรภูมิปัญญาท้องถิ่นกับทางโรงเรียนทั้งระดับชั้นประถมศึกษาและชั้นมัธยมศึกษา

ในขณะที่ผู้นำชุมชนที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการก็ทำงานได้สอดคล้องกันไป ในทิศทางเดียวกัน จึงทำให้คนในชุมชนเกิดการเรียนรู้ ถ่ายทอดความรู้และใช้ความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาในการทำเครื่องปั้นดินเผา รวมทั้งการพัฒนาความรู้ โดยที่นายกเทศมนตรีเทศบาลตำบลด้านကျေးရွာจะกระตุ้นและชักจูงใจให้คนในชุมชนมาประชุมเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้กัน การจัดวิทยากร ผู้รู้มาให้ความรู้เพิ่มเติมในบางจุดที่คนในชุมชนเห็นพ้องต้องกันว่าควรเพิ่มเติม การพาไปดูงานในที่ต่าง ๆ การเป็นผู้ช่วยพิจารณา กลั่นกรอง เรื่องต่าง ๆ จากหลายหน่วยงานที่เข้ามาสู่ชุมชน นอกจากนี้ผู้นำที่เป็นนายกเทศมนตรีเทศบาลตำบลด้านကျေးရွာและผู้นำที่เป็นครูภูมิปัญญา ยังมีส่วนร่วมกับการอนุรักษ์ความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาด้วยการเป็นกรรมการในการดำเนินการจัดหลักสูตรภูมิปัญญาท้องถิ่นกับทางโรงเรียน นอกจากนี้นายกเทศมนตรีฯ จะติดตาม รับฟังปัญหา รวมทั้งเรื่องราวต่าง ๆ แล้วนำมาสู่การแก้ปัญหาและพัฒนาข้อต่อต่าง ๆ ให้กับคนในชุมชน และครูภูมิปัญญามีส่วนเข้าไปสอนและนำลงพื้นที่จริง นอกจากนี้ผู้นำยังสามารถจัดการด้านการตลาดและธุรกิจได้ดี สามารถนำพาการพัฒนาคุณภาพของผลิตภัณฑ์สู่มาตรฐานสากลได้

3.2 ธุรกิจ รายได้ การลงทุน (Business, Income, Investment) ในกรณีของการพัฒนาไปสู่ชุมชนการเรียนรู้ของด้านကျေးရွာ อาจกล่าวได้ว่าตัวทรัพย์สินหรือความรู้ ภูมิปัญญาของชุมชนคือตัวผลักดันให้คนในชุมชนเกิดการเรียนรู้และสร้างความเชี่ยวชาญให้แก่คน อย่างไรก็ตามเมื่อวิเคราะห์อย่างลึกซึ้งจะพบว่าคนที่คนในชุมชนจะเรียนรู้สิ่งใดหรือสร้างความชำนาญให้ตนเองในเรื่องใดนั้น ย่อมต้องมีความหมายหรือได้รับประโยชน์ สำหรับกรณีของชุมชนด้านကျေးရွာ จะเห็นได้ว่าเมื่อคนตั้งเดิมอยากเรียนรู้เรื่องการทำเครื่องปั้นดินเผาจากชาวข่าก็ด้วยเห็นว่าผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาที่ชาวข่าทำขึ้นมานั้นสวยงาม และสามารถใช้ประโยชน์ได้ จึงอยากทำเพื่อใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวัน

ต่อมาเมื่อมีการผลิตขึ้นมาแล้ว สามารถแลกเปลี่ยนสิ่งของเพื่อดำรงชีวิตได้ ขายได้ จึงมีคนในชุมชนต้องการเรียนรู้เพิ่มขึ้น จนเมื่อเครื่องปั้นดินเผาด้านကျေးရွာเป็นที่นิยมทั่วไป จึงมีคนอยากเรียนรู้มากขึ้น และมีการนำความรู้จากภายนอกและวิทยากรสมัยใหม่มาผสมผสานเข้ากับความรู้เดิม มาใช้เป็นฐานในการออกแบบรูปแบบสินค้าตัวใหม่ที่เป็นที่ต้องการของตลาด ซึ่งเป็นการปรับเปลี่ยนและพัฒนารูปแบบ (Model) ของผลิตภัณฑ์ จากการพัฒนาดังกล่าวจะมองเห็นเส้นทางของการใช้ความรู้ให้เกิดประโยชน์ในเชิงรายได้และธุรกิจ กล่าวคือ เริ่มต้นเพื่อประโยชน์ใช้สอยในชีวิตประจำวัน พัฒนามาเพื่อก่อให้เกิดรายได้ทางการเงินและนำไปสู่การพัฒนาสู่ยุคอุตสาหกรรม ซึ่งสิ่งที่เกิดการเปลี่ยนแปลงตามมาคือวิถีชีวิตของคนในชุมชนจากชุมชนเกษตรกรรมเล็ก ๆ ในอดีต กลายมาเป็นชุมชนขนาดใหญ่ ในระดับเทศบาลตำบลด้านကျေးရွာในปัจจุบัน ที่มีประชาชนที่อาศัยอยู่ในชุมชนมีอาชีพค้าขาย เจ้าของโรงงานผลิตเครื่องปั้นดินเผา มีคนประกอบอาชีพเป็นนักออกแบบ คนทำลวดลาย คนทำงานในโรงงาน

รวมทั้งเจ้าของโรงงานขนาดใหญ่ที่ทำเครื่องปั้นดินเผาส่งออกนอกประเทศ ที่ทำเงินรายได้จำนวนมาก

สิ่งที่เกิดตามมาคือคนในชุมชนได้เปลี่ยนอาชีพจากเกษตรกรรมมาทำเครื่องปั้นดินเผาและค้าขายเครื่องปั้นดินเผาและสินค้าใกล้เคียง ส่งผลให้ชุมชนด้านเกวียนเป็นชุมชนที่มีรายได้ส่วนใหญ่มาจากการค้าขายและอุตสาหกรรมเครื่องปั้นดินเผา

การที่รายได้ของคนไปผูกโยงอยู่กับฝีมือแรงงานและความชำนาญในแต่ละด้าน เช่นช่างปั้น ช่างออกแบบ เป็นต้น จึงทำให้ทุกคนพยายามที่จะเรียนรู้ ฝึกฝน ฝึกทำซ้ำ ๆ จนเกิดความชำนาญและทำได้ พร้อมทั้งเปิดใจยอมรับความรู้ใหม่ ๆ จากภายนอกเข้ามาผสมผสาน เพื่อให้เกิดความรู้ใหม่ แนวคิดใหม่ในการปรับปรุงคุณภาพและรูปแบบของผลิตภัณฑ์ อันจะนำไปสู่การขายได้ในราคาแพงหรือเป็นที่ต้องการของลูกค้า

การเรียนรู้และฝึกฝนเหล่านี้ จึงเป็นตัวผลักดันให้คนในชุมชนเรียนรู้ร่วมกันและพัฒนาต่อยอดความรู้ใหม่ สิ่งเหล่านี้จึงเป็นแรงผลักดันสำคัญที่ทำให้ชุมชนเคลื่อนตัวเข้าสู่ชุมชนการเรียนรู้ จึงอาจสรุปได้ว่ารายได้ ธุรกิจเป็นปัจจัยสำคัญที่ผลักดันให้คนต้องเรียนรู้ ฝึกฝนจนชำนาญ และในที่สุดก็เป็นปัจจัยที่ผลักดันให้ชุมชนก้าวสู่ชุมชนการเรียนรู้

3.3 โครงสร้างชุมชน (Structure) ในชุมชนนี้ จากการศึกษาของผู้วิจัยพบว่าจะมีโครงสร้างแบบเครือญาติ ซึ่งจะเห็นได้จากนามสกุลของคนในชุมชนจะมีคำว่า “กระโทก” ลงท้ายกันแทบทุกครัวเรือน ยกเว้นบางครัวเรือนที่พ่อบ้านเป็นคนมาจากพื้นที่อื่น โดยที่โครงสร้างแบบนี้ จะส่งผลให้คนชุมชนรู้จักกันเป็นอย่างดี รู้ว่าครัวเรือนไหนเก่งในเรื่องใด ครัวเรือนครุภูมิปัญญาอยู่ตรงไหน และโดดเด่นในเรื่องใดบ้าง รวมทั้งคนในชุมชนเอื้ออาทร มีน้ำใจ ช่วยเหลือกันและมีบรรยากาศการอยู่อาศัยแบบท้องถิ่น ที่มีความรักและพึ่งพิงกันได้โดยไม่หวังสิ่งตอบแทน ดังนั้นจากโครงสร้างดังกล่าวจึงทำให้เกิดการเรียนรู้ การถ่ายทอด การสืบทอดความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาในการทำเครื่องปั้นดินเผาระหว่างคนในครอบครัวและเครือญาติ ซึ่งถือเป็นจุดเริ่มต้นของการสืบทอดความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาได้อย่างเป็นธรรมชาติและสิ่งสำคัญ คือ โครงสร้างลักษณะนี้ช่วยพัฒนาต่อยอดความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาได้อย่างเป็นธรรมชาติด้วย โดยเมื่อญาติพี่น้องใครไปรู้ไปเห็นอะไรใหม่ ๆ ก็จะมาบอก มาแนะนำกัน มาสอนกัน และจากโครงสร้างนี้ทำให้คนในชุมชนอยู่กันแบบรักและสามัคคีกันเคารพผู้อาวุโสและครุภูมิปัญญา รวมทั้งครุภูมิปัญญาก็ไม่ถือตัวหรือตั้งตนเป็นผู้รู้ แต่ในทางกลับกันครุภูมิปัญญาของชุมชน ให้ความรักและความอบอุ่นแก่คนในชุมชนจนคนในชุมชนรู้สึกสบายใจที่จะเข้าไปซักถาม ขอคำแนะนำและแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ตลอดจนเข้าไปดูในสถานที่ที่ทำงานได้ตลอดเวลา นอกจากนี้โครงสร้างแบบนี้สามารถพึ่งพาการใช้ทรัพยากรร่วมกันได้เป็นอย่างดี เช่น คน ดิน ฟ้า ตลอดจนอุปกรณ์ที่ใช้ในการทำเครื่องปั้นดินเผา และเตาเผา และที่สำคัญถึงแม้จะมีโครงสร้างแบบนี้ แต่คนในชุมชนก็ยอมรับคนบ้านอื่นเข้ามาร่วมงานในชุมชนรวมทั้งยอมรับความช่วยเหลือจากองค์กรของรัฐ

ซึ่งจะเห็นได้ว่ากระบวนการพัฒนาชุมชนการเรียนรู้ของคนในชุมชนตำบลด่านเกวียน เกิดจาก การยอมรับความรู้ในการทำเครื่องปั้นดินเผา จากชาวต่างชาติเป็นคนนอกชุมชนได้เข้ามาทำเครื่องปั้นดินเผา และสามารถนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ในชีวิตประจำวันได้ ดังนั้นคนในชุมชนจึงได้สนใจเรียนรู้ร่วมกัน (Common Interest) เพราะเห็นว่าเครื่องปั้นดินเผาใช้ประโยชน์ได้ รวมทั้งได้ทำความเข้าใจร่วมกันด้วยการถ่ายทอดความรู้ในการทำเครื่องปั้นดินเผาและสืบทอดกันมาอย่างต่อเนื่อง จากนั้นการถ่ายทอดความรู้ในการทำเครื่องปั้นดินเผาของคนในชุมชนได้สะท้อนให้เห็นถึงวัฒนธรรมและวิถีชีวิตความเป็นอยู่ ดังจะเห็นได้จากการทำเครื่องปั้นดินเผา เช่น โอง อ่าง ไห ครก เพราะในสมัยก่อนต้องมีโอง อ่างไว้เก็บน้ำเพื่อไว้อุปโภค บริโภค เพราะยังไม่มีระบบประปา การทำไหไว้เก็บปลาร้าเพราะมีปลาชุกชุม เป็นวิธีการถนอมอาหารไว้กินได้นาน ๆ การทำครกไว้ใช้ตำน้ำพริก เพราะมีการปลูกพริกไว้กินเป็นอาหารหลัก และคนในชุมชนยังเกิดการพัฒนาทางความคิดในการสร้างความรู้ใหม่ ๆ เข้ามาต่อยอดความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาในการทำเครื่องปั้นดินเผา ที่เกิดจากการมีนักวิชาการผู้ที่มีความรู้ได้เข้ามาเห็นการทำเครื่องปั้นดินเผาและได้ช่วยออกแบบให้มีรูปแบบใหม่ ๆ และลองทำออกมาเป็นตัวอย่างให้คนในชุมชนลองทำ ส่งผลให้ขายได้เป็นจำนวนมากและขยายได้ราคาสูงกว่าเดิมหลายเท่า พร้อมกันนั้นเมื่อคนในชุมชนเห็นประโยชน์จากการทำเครื่องปั้นดินเผาในรูปแบบใหม่ที่สามารถสร้างรายได้ให้ตนเองและครอบครัวได้เป็นอย่างดี ดังนั้นทุกคนในชุมชนจึงหันมาทำเครื่องปั้นดินเผาและคิดสร้างสรรค์ทำรูปแบบใหม่ ๆ ที่สามารถตอบสนองความต้องการของผู้บริโภคให้ได้เป็นอย่างดี แต่ยังคงรักษาความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาในการทำเครื่องปั้นดินเผาแบบดั้งเดิมไว้ แต่ในขณะที่คิดสร้างสรรค์ความรู้ใหม่เข้ามาต่อยอดความรู้เดิมและเป็นเครื่องปั้นดินเผาที่มีเอกลักษณ์เป็นของตัวเองที่ไม่เหมือนใคร รวมทั้งคนที่ทำเครื่องปั้นดินเผาที่คิดทำออกมาอย่างต่อเนื่องก็สามารถขายได้และเป็นที่ยอมรับของลูกค้ ผู้ที่สนใจ จนส่งผลให้คนในชุมชนที่ทำเครื่องปั้นดินเผาเกิดความสนใจร่วมกันและยอมรับการทำเครื่องปั้นดินเผาในรูปแบบใหม่ ๆ ออกมาอยู่ตลอดเวลาเป็นวัฏจักรอยู่เช่นนี้ ซึ่งทำให้ความรู้ในการทำเครื่องปั้นดินเผาทั้งที่เป็นภูมิปัญญาดั้งเดิมและความรู้ใหม่ที่เข้ามาต่อยอดยังคงอยู่คู่ชุมชนตำบลด่านเกวียนจวบจนปัจจุบัน

ยิ่งไปกว่านั้นจากการที่คนในชุมชนยังคงมีการเรียนรู้ การถ่ายทอด การสืบทอด และการนำความรู้ไปใช้ในการทำเป็นอาชีพ อีกทั้งการบรรจุหลักสูตรการทำเครื่องปั้นดินเผาขึ้นในโรงเรียนทั้งในระดับชั้นประถมศึกษาและระดับชั้นมัธยมศึกษาที่ถือเป็นการอนุรักษ์ความรู้ให้อยู่คู่ชุมชน และสิ่งสำคัญคือการที่ในชุมชนนี้มีแหล่งเรียนรู้ (Learning Resource) ที่เป็นบุคคล ซึ่งก็คือครูภูมิปัญญาชุมชนที่คนในชุมชนสามารถเข้ามาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ได้ตลอดเวลา และครูภูมิปัญญาขอชุมชนยังประกอบไปด้วยคน 2 กลุ่ม คือ คนที่เป็นช่างปั้นดั้งเดิมและผู้รู้ นักวิชาการที่มีความรู้ในด้านศิลปะและการออกแบบที่เข้าในชุมชนในช่วงจุดเปลี่ยนที่สำคัญของชุมชน อีกทั้งในชุมชนยังมีผู้นำชุมชนที่เข้ามาใกล้ชิดและมีบทบาทต่อการทำเครื่องปั้นดินเผาของคนในชุมชนด้วยความเข้าใจ เพราะเป็นคนในพื้นที่ จึงสามารถคิดปรับปรุง พัฒนา แกไขงานเครื่องปั้นดินเผาให้

เป็นที่พอใจสำหรับลูกค้า ทันสมัย แต่ก็ยังคงเอกลักษณ์ของตนเองไว้ได้เป็นอย่างดี และคนในชุมชนยังเปิดรับข้อมูลใหม่ๆ จากภายนอกเข้ามาปรับใช้ในชุมชน เช่น การไปศึกษาดูงานนอกชุมชน การรับฟังความคิดเห็นจากลูกค้าและผู้ที่มีสนใจเข้ามาดูงาน การรับข้อมูลใหม่ๆ จากสื่อต่างๆ เช่น โทรทัศน์ วิทยุ หนังสือพิมพ์ นิตยสาร อินเทอร์เน็ต ตลอดจนเสียงตามสายภายในชุมชน ส่งผลให้ชุมชนมีการพัฒนาไปสู่ชุมชนการเรียนรู้มาโดยตลอด จากการศึกษาที่คนในชุมชนเกิดความสนใจในการเรียนรู้ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และการนำความรู้ไปทำเป็นอาชีพ ตลอดจนการรู้จักพัฒนาตนเอง ด้วยการเปิดรับความรู้ใหม่ๆ จากนักวิชาการ ผู้รู้ที่ถือเป็นคนนอกชุมชน ตลอดจนคนในชุมชนอื่นๆ ที่เครื่องปั้นดินเผาคล้ายๆ กัน รวมทั้งเปิดรับข้อมูลข่าวสารจากสื่อต่างๆ ส่งผลให้จากเดิมที่คนในชุมชนมรการทำเครื่องปั้นดินเผาที่มีการใช้ความรู้ที่เป็นภูมิปัญญา มาเป็นการคิดพัฒนาต่อยอดความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาในการทำเครื่องปั้นดินเผาให้เกิดการพัฒนาขยายวงกว้างด้วยความรู้ใหม่ๆ เข้ามา โดยไม่ทิ้งฐานของความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาดั้งเดิม ดังนั้นความรู้ทั้งใหม่และเก่าจึงผสมผสานเข้าด้วยกัน ดังนั้นจึงปรากฏเป็นเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนที่มีเอกลักษณ์ (Unique) เป็นของตนเองอย่างเด่นชัด

3.4 การยอมรับของสังคม (Acceptance) ในการพัฒนาไปสู่ชุมชนการเรียนรู้ของชุมชนตำบลด่านเกวียน เกิดจากการที่คนในชุมชนได้เกิดความสนใจในการเรียนรู้เกี่ยวกับการทำเครื่องปั้นดินเผา เพราะเห็นชาวต่างชาติที่เป็นคนนอกชุมชนและได้เข้ามาพักอาศัยในชุมชน ได้มีการนำดินด่านเกวียนบริเวณที่พักมาทำเป็นเครื่องปั้นดินเผา เพื่อไว้ใช้สอยในชีวิตประจำวัน อาทิ โอ่ง ไห ครก กระจ่าง เมื่อคนในชุมชนเห็น จึงเกิดการยอมรับร่วมกันว่าการทำเครื่องปั้นดินเผาของชาวต่างชาติสามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้และสอดคล้องกับวิถีชีวิตของคนในชุมชน ณ ช่วงเวลานั้น เช่น โอ่งสามารถนำมาใช้กักเก็บน้ำฝน เพราะยังไม่มีน้ำประปาใช้ ไหสามารถนำมาใช้เก็บปลาร้า เพราะในชุมชนมีปลาชุกชุม คนในชุมชนจึงคิดวิธีถนอมอาหารไว้กินได้นานๆ ดังนั้นคนในชุมชนจึงเกิดการยอมรับร่วมกันและได้เริ่มเรียนรู้เพื่อสืบทอดความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาในการทำเครื่องปั้นดินเผาจากชาวต่างชาติเหล่านั้น พร้อมทั้งถ่ายทอดให้กับคนในครอบครัวญาติพี่น้องต่อกันไปสิ่งสำคัญคือคนในชุมชนได้มีการนำเอาความรู้ในการทำเครื่องปั้นดินเผาที่ได้สืบทอดมาสร้างเป็นความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาของชุมชนที่ถือเป็นจุดเริ่มต้นของการทำเครื่องปั้นดินเผาในชุมชน โดยมีดินที่เป็นทรัพยากรสินของชุมชนเป็นตัวหลักมาทำเป็นเครื่องปั้นดินเผาที่มีเอกลักษณ์เป็นของตนเอง เพราะที่ดินด่านเกวียนมีแร่ธาตุสูง ดังนั้นเมื่อทำเครื่องปั้นดินเผาออกมาจะมีผิวเคลือบที่มันวาว สีคล้ำ และมีความแข็งแรง ทนทาน เมื่อเอามือเคาะลงบนตัวเครื่องปั้นดินเผาจะมีเสียงที่กังวาน พร้อมกันนั้นการทำเครื่องปั้นดินเผายังใช้แรงงานคนทำมากกว่าที่จะช่วยอุปกรณ์ช่วย และอุปกรณ์ที่ใช้ทำมักจะทำจากวัสดุที่เป็นไม้เนื้อแข็งที่มีอยู่ในชุมชน ซึ่งเป็นลักษณะของการสะท้อนวิถีชีวิตของคนในชุมชนที่มีการพึ่งพิงธรรมชาติ พร้อมกันนั้นในช่วงนี้คนในชุมชนเกิดปัญหาจากภัยธรรมชาติในท้องถิ่น จึงมีการทำเครื่องปั้นดินเผาออกมาแลกเปลี่ยนสิ่งที่ขาดแคลนแต่จำเป็นสำหรับชีวิต และที่เหลือมีการนำออกมาขายเพื่อนำรายได้มาเลี้ยงชีพ

ประกอบกับได้มีนักวิชาการ ผู้รู้ที่เป็นคนนอกชุมชน ซึ่งคนเหล่านี้มีความรู้ด้านศิลปะและการออกแบบได้เข้ามาในชุมชนและมาเห็นการทำเครื่องปั้นดินเผาของคนในชุมชน จึงได้ช่วยคิดพัฒนารูปแบบเครื่องปั้นดินเผาให้ใหม่ อาทิ แจกัน กระเบื้องติดผนังและเมื่อนำออกมาวางขายปรากฏว่าขายได้เป็นจำนวนมากและสามารถตั้งราคาขายได้สูงกว่าเดิมหลายเท่า รวมไปถึงคนในชุมชนสามารถผลิตได้ครั้งละมากขึ้น เพราะขนาดของเครื่องปั้นดินเผาเล็กลง ดังนั้นเมื่อคนในชุมชนเห็นจึงเกิดการยอมรับและหันมาสนใจเรียนรู้การทำเครื่องปั้นดินเผากันมากขึ้นและลดการเกษตรกรรมลง เพราะเห็นว่าการทำเครื่องปั้นดินเผาสร้างรายได้ให้เป็นอย่างดี ส่งผลให้คนในชุมชนมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น และไม่ต้องทิ้งถิ่นฐาน ทิ้งครอบครัวออกไปทำงานที่อื่น รวมทั้งงานเครื่องปั้นดินเผาเป็นงานที่ไม่ต้องลำบากออกไปตากแดด ตากฝน แบกหาม จากจุดดังกล่าวยิ่งกระตุ้นให้คนในชุมชนเกิดการยอมรับการทำเครื่องปั้นดินเผาเป็นอาชีพ และหันมาสนใจเรียนรู้ สืบทอด ถ่ายทอดและใช้ความรู้ในการทำเครื่องปั้นดินเผา รวมทั้งคิดสร้างสรรค์งานใหม่ๆ ออกมาสู่ตลาดอย่างต่อเนื่อง ยิ่งไปกว่านั้นคนในชุมชนยังยอมรับว่าการทำเครื่องปั้นดินเผาของพวกเขาเกิดจากการนำดินที่มีอยู่ในท้องถิ่น มาสร้างให้เกิดคุณค่าด้วยการทำเป็นผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาในรูปแบบต่างๆ จนสามารถสร้างมูลค่าอย่างมากมาย คนในชุมชนเกิดรายได้ จนพึ่งพาตนเองได้เป็นอย่างดี และทำให้คนในชุมชนสนใจการทำเครื่องปั้นดินเผาเป็นอาชีพหลักและให้การยอมรับว่าเครื่องปั้นดินเผาต้านภัยเป็นความรู้ ภูมิปัญญาและเป็นมรดกทางสังคมที่คนในชุมชนสามารถนำไปใช้ประโยชน์ เพื่อหาเลี้ยงชีพได้

3.5 การมีส่วนร่วม (Participation) และความสามัคคี (Solidarity) ในการพัฒนา ชุมชนการเรียนรู้ของตำบลเกวียนนั้น คนของชุมชนถือได้ว่าเป็นแกนนำในการเรียนรู้และพัฒนา โดยคนในชุมชนจะเข้ามามีส่วนร่วมกันในเวลาที่มีการจัดแสดงงานทำเครื่องปั้นดินเผาตามที่ตั้ง และผู้นำชุมชนจะอยู่รอบนอก ให้อาชีพการทำเครื่องปั้นดินเผาก้าวไปได้ ในเรื่องการทำเครื่องปั้นดินเผาให้เด็กในชุมชนได้เรียนทั้งในระดับชั้นประถมศึกษาและระดับชั้นมัธยมศึกษา ยิ่งไปกว่านั้นคนในชุมชนจะมีส่วนร่วมกันถ่ายทอดความรู้ให้กับคนนอกชุมชนที่สนใจ เข้ามาเยี่ยมชม และศึกษาดูงานเครื่องปั้นดินเผาของชุมชน รวมทั้งมีส่วนร่วมกันจัดงานเครื่องปั้นดินเผาประจำปีของชุมชน เพื่อจัดแสดงเครื่องปั้นดินเผาและนำออกมาขาย ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนความรู้ระหว่างผู้ชมงานและคนในชุมชน อีกทั้งคนในชุมชนยังมีส่วนร่วมกันในการนำเครื่องปั้นดินเผาไปจัดแสดงตามงานและสถานที่ต่างๆ เพื่อเผยแพร่ข้อมูลให้เป็นที่รับรู้ นอกจากนี้ในเทศกาลสำคัญของชุมชน คนจะเข้ามามีส่วนร่วมในงานและให้ความร่วมมือกันเป็นอย่างดี และความสามัคคี (Solidarity) จากการศึกษาพบว่าในชุมชนมีโครงสร้างแบบเครือญาติ และใช้ภาษาโคราชในการสื่อสาร รวมทั้งการประกอบอาชีพจะทำการเป็นระบบครอบครัวและเครือญาติ และคนในชุมชนเห็นบรรยากาศในการทำเครื่องปั้นดินเผากันมาตั้งแต่เด็ก จึงส่งผลให้เข้าใจและเอื้ออาทรต่อกันเป็นอย่างดี ประกอบกับในชุมชนยังมีบรรยากาศของการดำรงชีวิตแบบท้องถิ่น ทำให้พึ่งพากันได้ทุกเรื่อง มีน้ำใจต่อกันโดยไม่หวังสิ่งตอบแทน รวมทั้งการมีผู้นำชุมชนที่เป็นคนในพื้นที่จึงเข้าใจ

และส่งเสริมทุกเรื่องได้เป็นอย่างดี ประกอบกับการมีบุคลิกภาพที่ใกล้ชิดคนในชุมชน จึงทำให้ทุกคนสะดวกใจที่จะเข้ามาปรึกษาหารือในทุกเรื่อง และครูภูมิปัญญาก็เป็นต้นแบบที่ดีให้กับคนในชุมชนในด้านการทำเครื่องปั้นดินเผา รวมทั้งเป็นที่รักและนับถือของคนในชุมชน สิ่งสำคัญคือการทำเครื่องปั้นดินเผาเป็นงานด้านศิลปะ สร้างความสบายใจ เฟลิตเฟลินให้ผู้ทำ จึงส่งผลให้ในชุมชนเกิดความรัก ความสามัคคี เอื้ออาทรต่อกันและมีความสามัคคีกันมาอย่างต่อเนื่อง

3.6 การสนับสนุนจากรัฐบาลหรือหน่วยงานต่าง ๆ (Supporting from the Government or The others) จากการศึกษาชุมชนพบว่าปัจจัยสำคัญในการพัฒนาไปสู่ชุมชนการเรียนรู้เกิดจากการได้รับการส่งเสริมสนับสนุนจากหน่วยงานของรัฐบาลและบุคลากรที่เกี่ยวข้อง โดยเริ่มจากการที่มีกลุ่มอาจารย์และนักศึกษาจากวิทยาลัยเทคนิคภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (ปัจจุบันคือ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลอีสาน นครราชสีมา) ได้เข้ามาส่งเสริมสนับสนุนในเชิงการถ่ายทอดความรู้ใหม่ ๆ ให้แก่คนในชุมชน และในต่อมามีคนในชุมชนได้เกิดความคิดในการพัฒนาต่อยอดความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาดั้งเดิมในการทำเครื่องปั้นดินเผาให้มีรูปแบบใหม่ ๆ กันอย่างต่อเนื่อง ซึ่งจากการที่คนในชุมชนได้มีการเรียนรู้และปรับตัวเปิดรับความรู้ใหม่ ๆ เพื่อให้ทันต่อกระแสการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในสังคม ด้วยการพัฒนาเครื่องปั้นดินเผาให้มีรูปแบบที่ทันสมัย จึงส่งผลให้ขายได้เป็นจำนวนมากและราคาสูงขึ้นกว่าเดิมหลายเท่า ส่วนสำนักงานเทศบาลตำบลด่านเกวียน อำเภอโชคชัย จังหวัดนครราชสีมา ที่นำโดยนายกเทศมนตรีเทศบาลตำบลด่านเกวียน นายชรินทร์ เปลี่ยนกระโทก หน่วยงานนี้ถือเป็นหน่วยงานจากภาครัฐที่ใกล้ชิดชุมชน รวมทั้งการมีผู้นำของหน่วยงานเป็นคนในพื้นที่ จึงเข้าใจชุมชนได้เป็นอย่างดี โดยได้มีการพัฒนาแหล่งขายสินค้าให้มากขึ้น และเหมาะสมเป็นระเบียบ โดยมีการกระจุกตัวอยู่รวมกัน เพื่อเป็นศูนย์รวมเครื่องปั้นดินเผาหลายรูปแบบที่นักท่องเที่ยวและลูกค้าสนใจเข้ามาเยี่ยมชมและซื้อสินค้ากันอย่างต่อเนื่อง และทางเทศบาลฯ นำโดยนายกเทศมนตรีฯ ยังได้ลงพื้นที่เข้ามาพบปะพูดคุยกับครัวเรือนที่ประกอบอาชีพเครื่องปั้นดินเผาและคนในชุมชนอย่างใกล้ชิด จึงได้รับรู้ปัญหา ดังนั้น จึงได้สรุปความต้องการของคนในชุมชนว่าต้องการให้ส่งเสริมสนับสนุนในเรื่องใด และได้จัดให้ตามนั้น อาทิ การเชิญผู้รู้ ผู้เชี่ยวชาญในด้านต่าง ๆ ที่คนในชุมชนยังขาดความรู้ในด้านนั้น ๆ เข้ามาให้การอบรมอย่างต่อเนื่อง การเชิญให้ตัวแทนครัวเรือนที่ทำเครื่องปั้นดินเผาเข้ามาประชุมเพื่อมาพบปะ พูดคุย ปรึกษาหารือกัน ตลอดจนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกันเกี่ยวกับการทำเครื่องปั้นดินเผาด้วยบรรยากาศอย่างเป็นกันเอง โดยที่ใครไปรู้ ไปเห็นอะไรใหม่ ๆ ที่ใดมาปรับใช้ในชุมชน การจัดงานเครื่องปั้นดินเผาของชุมชนขึ้นทุกปี ตลอดจนการกลั่นกรองเรื่องต่าง ๆ ที่เข้ามาแล้วเป็นประโยชน์ต่อชุมชน การประชาสัมพันธ์ชุมชนให้เป็นที่รู้จักกับหน่วยงานต่าง ๆ และพาหน่วยงานต่าง ๆ ศึกษาดูงานในชุมชน โรงเรียนบ้านด่านเกวียน ซึ่งเป็นโรงเรียนระดับชั้นประถมศึกษาของชุมชนและโรงเรียนด่านเกวียนวิทยา ซึ่งเป็นโรงเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาของชุมชนเช่นกัน ซึ่งโรงเรียนทั้ง 2 แห่งได้ร่วมกับชุมชนจัดหลักสูตรที่เน้นอนุรักษ์ความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาในการทำเครื่องปั้นดินเผาให้อยู่คู่ชุมชน โดยได้เน้นหลักสูตรภูมิปัญญา

ท้องถิ่น ที่ได้มีการเชิญผู้นำชุมชน ผู้รู้ ครูภูมิปัญญาเข้ามาช่วยบรรยายและพร้อมกับพาเด็กลงเรียนในพื้นที่จริง ที่สำคัญคือเด็กได้รับความรู้ด้านศิลปะจากครูในโรงเรียนมาต่อยอดการทำเครื่องปั้นดินเผาให้พัฒนายิ่งขึ้น นอกจากนี้ยังมีหน่วยงานต่างๆ เข้ามาให้การสนับสนุนส่งเสริม อาทิ กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย ได้มีการคัดเลือกชุมชนตำบลด่านเกวียนให้เป็นหมู่บ้าน OTOP ต้นแบบแห่งแรกของภาคอีสาน และเป็นหนึ่งในสี่ของประเทศเมื่อปลายปี พ.ศ. 2547 ส่งผลให้เกิดการขับเคลื่อนในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ ตัวสินค้าควบคู่กับการบริการต่างๆ ในชุมชน เพื่อให้เป็นต้นแบบและสถานที่ศึกษาเพื่อขยายผลให้ชุมชนอื่นๆ รวมทั้งได้มีสำนักงานพัฒนาการท่องเที่ยว กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา ได้จัดตั้งให้ชุมชนนี้เป็นหมู่บ้านท่องเที่ยว OTOP (OTOP Tourism Village) เมื่อต้นปี พ.ศ. 2548 ด้วยการร่วมพัฒนา ปรับปรุง สถาปัตยกรรม ทัศนียภาพ และเส้นทางการท่องเที่ยวภายในชุมชนเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียน รวมทั้งเปิดให้บริการบ้านพักแบบโฮมสเตย์ (Home Stay) เพื่ออำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยวและผู้สนใจเข้ามาเยี่ยมชมชุมชน ยิ่งไปกว่านั้นยังมีหน่วยงานต่างๆ ที่อยู่ใกล้ชุมชนเข้ามามีส่วนสนับสนุนส่งเสริมศึกษาและวิจัยในด้านต่างๆ อยู่เป็นระยะๆ เพื่อช่วยพัฒนาให้เกิดการขับเคลื่อนในชุมชนไปพร้อมกันที่เกี่ยวกับการทำเครื่องปั้นดินเผา อาทิ ศูนย์ช่วยเหลือทางวิชาการ พัฒนาชุมชน เขตที่ 11 นครราชสีมา มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลอีสาน นครราชสีมา ศูนย์ส่งเสริมอุตสาหกรรมภาค 6 และ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย

4. สรุปและอภิปรายผล

4.1 การอธิบายกระบวนการพัฒนาชุมชนการเรียนรู้ผ่านกระบวนการจัดการความรู้จากการวิเคราะห์กระบวนการพัฒนาไปสู่ชุมชนการเรียนรู้ของชุมชนด่านเกวียน จะพบว่าความรู้เป็นตัวช่วย เป็นตัวที่ดึงคนในชุมชนมาสนใจร่วมกันและกระบวนการเรียนรู้ และการใช้ความรู้ให้เกิดประโยชน์ของคนในชุมชนเป็นตัวผลักดันให้ชุมชนเคลื่อนตัวเข้าไปสู่ชุมชนการเรียนรู้ ดังนั้นเมื่อใช้กระบวนการจัดการความรู้อธิบายกระบวนการพัฒนาไปสู่ชุมชนการเรียนรู้ของชุมชนด่านเกวียน อาจสามารถอธิบายได้ 2 ลักษณะคือ

4.1.1 การสร้างความรู้ แนวคิดในการสร้างความรู้ในงานวิจัยนี้ ผู้วิจัยอธิบายบนฐานคิดของการจัดการความรู้ของ Nonaka and Takeuchi(1995) ที่ได้นำเสนอเกลียวความรู้ SECI (SECI Model) ที่อธิบายถึงการสร้างความรู้ของคน Nonaka และ Takeuchi (1995) ได้อธิบายว่าในการสร้างความรู้ในองค์กรนั้น ต้องเริ่มจากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างบุคคล ผ่านกิจกรรมที่ไม่เป็นทางการ (Socialization) เช่น เริ่มจากการพบปะ พูดคุยแบบไม่เป็นทางการ และเมื่อหาข้อสรุปไม่ได้ ก็มีการนำไปพูดคุยกับผู้อื่น (Externalization) เพื่อหาข้อสรุปในรูปแบบอื่นต่อไป แล้วลองนำความรู้ที่ได้มาสร้างเป็นกระบวนการแก้ปัญหาหรือแนวทางในการทำงานใหม่ (Combination) แล้วในส่วนของการทำเครื่องปั้นดินเผา คนในชุมชนเรียนรู้การทำเครื่องปั้นดินเผา โดยการเรียนรู้ในการทำเครื่องปั้นดินเผาเริ่มจากในครอบครัว ญาติพี่น้อง ถ้า

อยากเรียนรู้มากขึ้นจะมาเรียนรู้ในสภาพจริงที่สถานที่ทำเครื่องปั้นดินเผา (โรงโหว) หรืออาจเข้าไปเรียนรู้กับนายช่าง (ช่างปั้น) ครูภูมิปัญญา ผ่านการทำงานจริง โดยจะมีคนจากที่ต่าง ๆ ที่สนใจเข้ามาเรียนรู้ร่วมกันในการทำเครื่องปั้นดินเผา ซึ่งถือเป็นลักษณะการดึงความรู้ออกจากตัวคนแต่ละคนมาเรียนรู้ร่วมกัน (Externalization) แล้วจากนั้นแต่ละคนก็นำความรู้ที่ได้มาฝึกฝนทำซ้ำ จนทำได้และพัฒนาเป็นความเชี่ยวชาญ

การสร้างกระบวนการเรียนรู้ของด้านเกี่ยวเนื่องส่วนหนึ่งเกิดจากสิ่งแวดล้อมของชุมชนที่ดี ที่ประกอบไปด้วย ครอบครัว สถานที่ทำเครื่องปั้นดินเผา (โรงโหว) ที่ทำให้คนในชุมชนได้เกิดการเรียนรู้ การสืบทอด การถ่ายทอด ตลอดจนการนำความรู้ไปใช้ในการทำเครื่องปั้นดินเผา และมีการหมั่นฝึกฝน เพื่อพัฒนาศักยภาพในการทำเครื่องปั้นดินเผาด้วยการผลิตซ้ำบ่อย ๆ (Reproduction) จนเกิดความเชี่ยวชาญ ที่สำคัญคือคนในชุมชนมีการนำความรู้ในการทำเครื่องปั้นดินเผาไปใช้ทำมาหากิน ซึ่งอาจไปตั้งโรงงานทำเครื่องปั้นดินเผา การออกไปรับจ้างทำเครื่องปั้นดินเผา การเข้าไปช่วยออกแบบผลิตภัณฑ์ ซึ่งเป็นลักษณะของการสร้างความรู้ใหม่ ผ่านมาทางผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาในรูปแบบใหม่ ๆ ของชุมชน

4.2 การใช้กระบวนการจัดการความรู้ในการพัฒนาชุมชนการเรียนรู้ ซึ่งก็คือการสร้างความรู้ใหม่ ๆ ให้เกิดขึ้น จากการใช้ความรู้เดิม ความรู้ในชุมชนสามารถอธิบายได้ด้วย SECI Model เช่นกัน แต่กระบวนการสร้างหรือการเกิดความรู้นั้นเป็นไปตามธรรมชาติและใช้เวลานาน กิจกรรมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นเป็นกิจกรรมที่ผูกโยงเข้ากับชีวิตประจำวันมากกว่าจะเป็นกิจกรรมที่จัดทำขึ้นมาเฉพาะ แต่สิ่งที่ช่วยส่งเสริมและเอื้อต่อการจัดการความรู้คือสิ่งแวดล้อมในการเรียนรู้ที่ทำให้ทุกคนในองค์กรเรียนรู้ร่วมกันได้ซึ่ง Nonaka (1990) เรียกว่า “ba” ในชุมชนด้านเกี่ยวเนื่อง “ba” ก็คือโรงเรือนหรือโรงโหว ผู้วิจัยได้อธิบายกระบวนการพัฒนาไปสู่ชุมชนการเรียนรู้ โดยใช้กระบวนการจัดการความรู้ (Knowledge Management Process) ของ Sveiby (1997) ทั้งนี้เพราะชุมชนตำบลด้านเกี่ยวเนื่องมีการใช้ความรู้และสร้างความรู้ในการทำเครื่องปั้นดินเผา ตั้งแต่เริ่มเรียนรู้จากชาวข่าที่เข้ามาอยู่ในชุมชน เพื่อทำเครื่องปั้นดินเผาไว้เป็นอุปกรณ์ใช้ในชีวิตประจำวันและเพื่อแลกเปลี่ยนสิ่งของที่ขาดแคลน จนนำไปสู่การทำเพื่อการค้า ที่เน้นพัฒนาผลิตภัณฑ์ให้มีรูปแบบใหม่ ๆ ตลอดจนการทำเครื่องปั้นดินเผาในเชิงพาณิชย์ที่เน้นให้เกิดการสร้างนวัตกรรมใหม่ ๆ ผ่านทางผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาที่สร้างรายได้ให้กับคนชุมชนได้ จนก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของชุมชน จากชุมชนดั้งเดิมที่เป็นชุมชนเกษตรกรรมเปลี่ยนแปลงมาเป็นชุมชนที่มีการค้าขาย มีโรงงานทำเครื่องปั้นดินเผา มีร้านขายของและแหล่งเรียนรู้กระจายตามสองข้างทางของชุมชน นอกจากนี้ยังเป็นชุมชนที่มีการสร้างและใช้ความรู้ให้เกิดประโยชน์ในเชิงพาณิชย์แก่ชุมชน

ในหลักการของการจัดการความรู้ของ Sveiby (1997) ได้กล่าวถึงการนำความรู้ขององค์กรมาใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อองค์กรผ่านกระบวนการเรียน ซึ่งความรู้ที่สำคัญตามแนวคิดของ Sveiby (1997) คือความรู้ ความชำนาญของคน ความรู้ในเชิงกระบวนการขององค์กรและ

ความรู้จากภายนอกองค์กร ซึ่งความรู้เหล่านี้ต้องผ่านกระบวนการจัดการเรียนรู้ใน 10 ขั้นตอน แต่เมื่อวิเคราะห์ทั้ง 10 ขั้นตอนแล้ว จะเห็นว่ามีการจัดการความรู้ที่สำคัญใน 3 ขั้นตอนหลัก ๆ คือ 1) ปฏิสัมพันธ์ของการสร้างความรู้ระหว่างคนในองค์กรกับความรู้ภายนอกองค์กร 2) กระบวนการเรียนรู้หรือใช้ความรู้ส่วนบุคคลเข้าไปปรับและพัฒนาภายในองค์กร โดยผ่านกระบวนการเรียนรู้และการทำงาน 3) การนำความรู้ที่ได้ทั้งจากปัจเจกชน ความรู้จากภายนอกเข้าไปผสมผสานหรือทำปฏิกิริยากับกระบวนการทำงานภายใน แล้วก่อให้เกิดเป็นผลิตภัณฑ์ใหม่ ที่สร้างมูลค่าเพิ่มให้แก่องค์กร

ในกระบวนการพัฒนาไปสู่ชุมชนการเรียนรู้ของชุมชนด้านเกวียน สามารถอธิบายด้วยกระบวนการจัดการความรู้ของ Sveiby (1997) ได้ เนื่องจากเป็นกระบวนการจัดการความรู้ของชุมชนเพื่อก่อให้เกิดประโยชน์เชิงพาณิชย์ดังนี้

1) การสร้างความรู้ของชุมชน ในช่วงการพัฒนาชุมชนดั้งเดิม ที่มีการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างชาวข่ากับคนในชุมชนดั้งเดิมที่เห็นชาวข่าทำเครื่องปั้นดินเผา เพื่อเป็นอุปกรณ์ไว้ใช้สอยในชีวิตประจำวันประกอบกับมีดินด่านเกวียนที่ถือเป็นทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญของชุมชน และสามารถนำมาเป็นวัตถุดิบในการทำเครื่องปั้นดินเผา แล้วให้มีเครื่องปั้นดินเผาที่แข็งแรง ทนทาน สวยงาม และเก็บน้ำได้ดี ซึ่งในระยะนี้คนในชุมชนเรียนรู้และดึงความรู้ในการทำเครื่องปั้นดินเผาเข้ามาในชุมชน และเน้นทำผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาเพื่อใช้ยังชีพ ไม่เน้นทำเพื่อสร้างรายได้ พร้อมกันนั้นคนในชุมชนดั้งเดิมได้ฝึกทำเครื่องปั้นดินเผาจนเกิดความเชี่ยวชาญ และถ่ายทอดต่อให้คนในครอบครัว ญาติพี่น้อง รวมทั้งลูกศิษย์ที่เข้ามาขอเรียนรู้งาน จากการถ่ายทอดความรู้ในชุมชน ความรู้อยังคงอยู่ในระยะนี้จึงเป็นเรื่องของการสร้างความรู้ของชุมชน

2) การพัฒนาชุมชนการเรียนรู้ผ่านกระบวนการเรียนรู้ ในช่วงนี้คนในชุมชนมีการเปิดรับความรู้ใหม่ ๆ จากคนนอกชุมชน และมีการนำความรู้ที่ได้เข้ามาต่อยอดความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาดั้งเดิม จนเกิดการทำเครื่องปั้นดินเผาในรูปแบบใหม่ ๆ ที่แตกต่างไปจากเดิม ทำให้ลูกค้าพอใจและสนใจซื้อ รวมทั้งสามารถตั้งราคาได้สูงกว่าเดิม จากจุดนี้คนในชุมชนจึงสนใจเรียนรู้การทำเครื่องปั้นดินเผากันมากขึ้น และจากที่ฝึกทำเครื่องปั้นดินเผาบ่อย ๆ ทำให้เชี่ยวชาญ เมื่อมีความรู้ใหม่เข้ามาในชุมชน คนในชุมชนจึงสามารถดึงความรู้ใหม่เข้ามาต่อยอดได้ทันทีพร้อมกับการเกิดการทำผลิตภัณฑ์ใหม่ขึ้น (New Product) ที่มีขนาดเล็กลง มีรูปแบบแปลกตาและใช้ประโยชน์ได้มากขึ้น พร้อมกับเรียนรู้ความรู้ใหม่ในเรื่องของระบบตลาดเพื่อเข้ามาสนับสนุนงานผลิตเครื่องปั้นดินเผา

เมื่อลูกค้าเข้ามาซื้อหาผลิตภัณฑ์มากขึ้น มีคนในชุมชนกลุ่มใหม่ขึ้น ที่เกิดจากการมีประสบการณ์ในการทำที่เพิ่มขึ้น จนเกิดความเชี่ยวชาญและสร้างสรรค์งานเครื่องปั้นดินเผาใหม่ ๆ อย่างต่อเนื่อง รวมทั้งพัฒนาอุปกรณ์ให้เหมาะกับการผลิตเครื่องปั้นดินเผาที่เพิ่มขึ้น ซึ่งและเกิดมีผู้รู้ ผู้เชี่ยวชาญการทำเครื่องปั้นดินเผาเกิดขึ้น ซึ่งก็คือครูภูมิปัญญา ที่ถือเป็นแหล่งเรียนรู้ที่สำคัญ

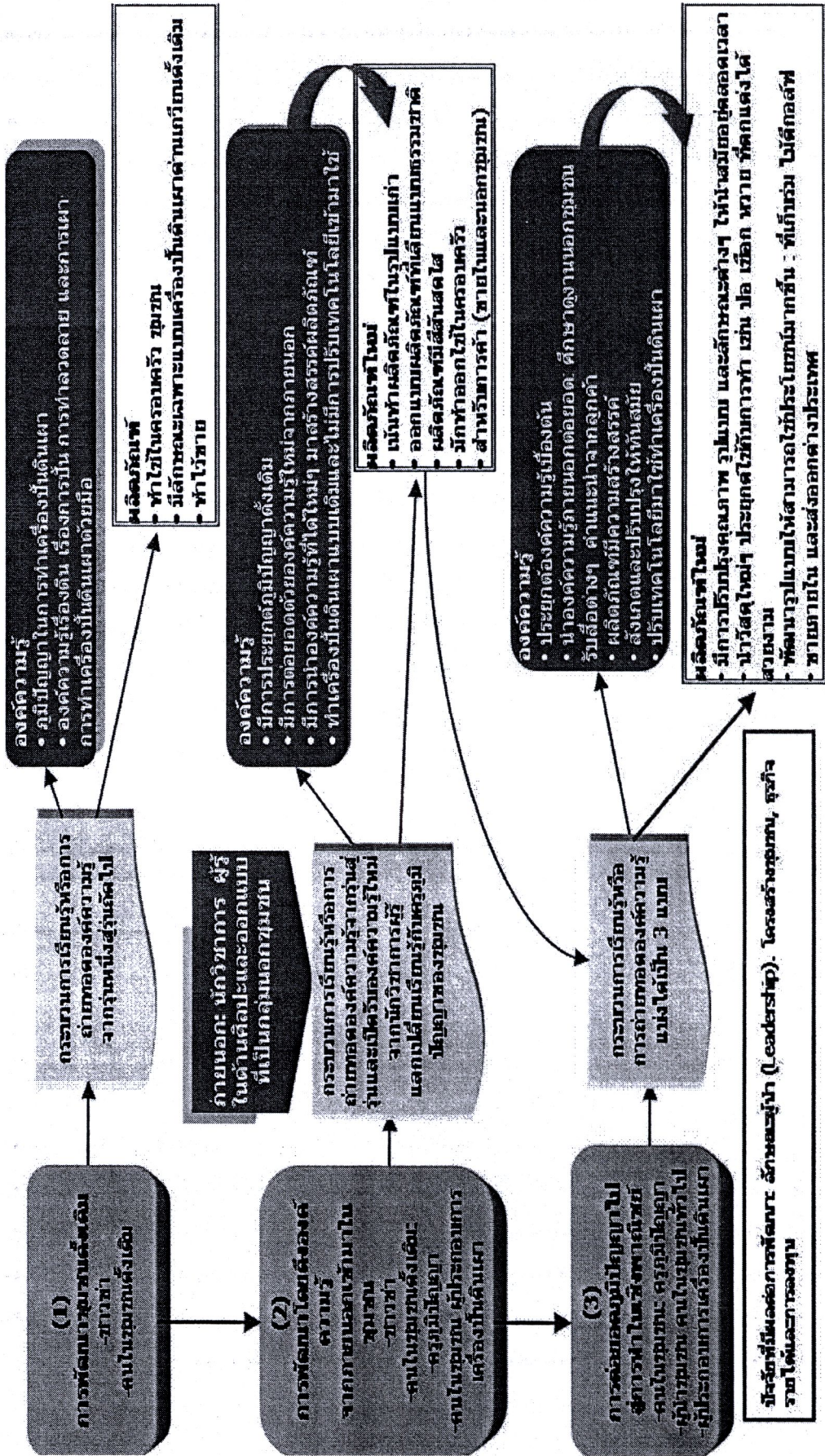
ของคนในชุมชน ทำให้คนในชุมชนสามารถเข้ามาแลกเปลี่ยนความรู้ได้ด้วยตลอดเวลา ทำให้ความรู้ที่เป็นภูมิปัญญายังคงอยู่ในชุมชน ดังนั้นในชุมชนจึงมีทั้งความรู้ดั้งเดิมและความรู้ใหม่ ทำให้ความรู้ในชุมชนเกิดการกระจายวงกว้างมากขึ้น เพราะมีกลุ่มพ่อค้าที่เข้ามาซื้อเครื่องปั้นดินเผาไปขาย และลูกค้าที่เข้ามาซื้อผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาออกไป ทำให้ความรู้ในการทำเครื่องปั้นดินเผาไม่ได้หยุดแค่คนเพียง 2 กลุ่ม แต่ความรู้ในการทำเครื่องปั้นดินเผาเริ่มเป็นที่รู้จักกับคนกลุ่มอื่น ๆ ที่เข้ามาเกี่ยวข้อง ที่สำคัญคนในชุมชนยังมีการถ่ายทอดความรู้ต่อให้คนรุ่นต่อไปอย่างต่อเนื่อง โดยไม่หวงวิชาความรู้ในการทำเครื่องปั้นดินเผาจึงยังคงอยู่ในชุมชนและไม่หายไปตามกาลเวลา

ดังนั้นการพัฒนาชุมชนการเรียนรู้ของชุมชนตำบลด่านเกวียนจึงเปลี่ยนไปตามการเรียนรู้ของคนในชุมชน เพราะเมื่อมีการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ ด้วยการเปิดรับความรู้ใหม่เข้ามาต่อยอดความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาดั้งเดิม ทำให้เกิดผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาในรูปแบบใหม่ ๆ ที่มีการผสมผสานระหว่างความรู้ดั้งเดิมและความรู้ใหม่ที่ดูแตกต่างจากเดิมและสร้างมูลค่าเพิ่ม (Value Added) สามารถสร้างรายได้ให้คนในชุมชน และจากการที่ชุมชนนี้มีโครงสร้าง (Structure) แบบเครือข่าย จึงทำให้คนในชุมชนรู้จักและรักใคร่ กลมเกลียวกัน สามารถพึ่งพาอาศัยกันได้ทุกเรื่องตั้งแต่การหิบบ่มดิน อุปกรณ์ต่าง ๆ ตลอดจนแรงงาน อีกทั้งเมื่อคนในครัวเรือนไหนไปได้รับความรู้ใหม่ ๆ เกี่ยวกับการทำเครื่องปั้นดินเผา จะนำความรู้ที่ได้มาแลกเปลี่ยน (Share) กับคนในชุมชน จึงเกิดการสร้างสรรค์ความรู้ใหม่ ๆ ออกมาอย่างต่อเนื่อง

3) การพัฒนาชุมชนการเรียนรู้โดยการนำความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาไปเป็นประโยชน์ในเชิงพาณิชย์ในช่วงนี้คนในชุมชนมีการเปิดรับความรู้ใหม่จากภายนอกชุมชนมากกว่าเดิม เพื่อนำมาสร้างสรรค์ความรู้ใหม่ในการทำเครื่องปั้นดินเผา โดยมีกระบวนการเรียนรู้ที่เริ่มตั้งแต่คนในครอบครัวและเครือข่าย ซึ่งคนในชุมชนได้เรียนรู้และอยู่ในบรรยากาศของการทำเครื่องปั้นดินเผามาตั้งแต่เด็ก และรู้คุณค่าว่าการผลิตเครื่องปั้นดินเผาสามารถสร้างรายได้ให้กับตนเองและครอบครัว จึงเต็มใจสืบทอดต่อมาโดยไม่ทิ้งความรู้ให้สูญหายไปจากชุมชน ต่อมาคนในชุมชนที่ทำเครื่องปั้นดินเผายังมีการแลกเปลี่ยนความรู้ระหว่างกันผ่านกิจกรรมที่ผู้นำชุมชนได้จัดให้มาพบปะกัน การมีครูภูมิปัญญาที่ถือเป็นแหล่งเรียนรู้ที่สำคัญในชุมชนที่เต็มใจถ่ายทอดความรู้ให้กับทุกคนในชุมชนและที่สำคัญจากการมีครูภูมิปัญญา 2 กลุ่ม ทำให้คนในชุมชนได้เรียนรู้ทั้งความรู้ดั้งเดิมและความรู้ใหม่ พร้อมกับที่ผู้นำชุมชนได้เข้าเยี่ยมพูดคุย รับฟังปัญหาจึงเข้าใจถึงความต้องการ นำไปสู่การพัฒนาความรู้ให้คนในชุมชน ด้วยการเชิญผู้รู้ ผู้เชี่ยวชาญด้านต่าง ๆ เข้ามาให้การฝึกอบรมในด้านต่าง ๆ ให้แก่คนในชุมชน ยิ่งไปกว่านั้นยังเน้นการถ่ายทอดความรู้ให้กับเด็กในชุมชน ด้วยการเชิญผู้นำชุมชน ครูภูมิปัญญา และคนในชุมชนที่ทำเครื่องปั้นดินเผา เข้ามาร่วมสอนเด็กในหลักสูตรภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับการทำเครื่องปั้นดินเผา ซึ่งถือเป็นการปลูกฝังให้เด็กรู้คุณค่าความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาในการทำเครื่องปั้นดินเผาของชุมชน และเด็กยังได้ความรู้ใหม่จากครูในโรงเรียน มาประยุกต์ใช้ทำเครื่องปั้นดินเผาของครอบครัวได้อีกทาง ผลิตภัณฑ์ที่วางขายมีแบบใหม่ ๆ เพิ่มขึ้น

นอกจากนี้คนในชุมชนยังได้มีกระบวนการเรียนรู้กับคนนอกชุมชนที่ทำให้ความรู้มาพัฒนาการทำเครื่องปั้น ดังจะเห็นได้จากการที่คนในชุมชนไปศึกษาดูงานตามที่ต่าง ๆ แล้วนำความรู้ใหม่ที่ได้เข้ามาปรับใช้ ในขณะที่เดียวกันความรู้จากด้านเกี่ยวกันก็เผยแพร่ออกไปยังที่ต่าง ๆ และคนในชุมชนมีการขายผลิตภัณฑ์กับลูกค้าทั้งในประเทศและต่างประเทศเมื่อลูกค้าไปเห็นเครื่องปั้นดินเผาในรูปแบบใหม่ ๆ จะคอยมาบอกมาแนะนำคนในชุมชนให้ทำ ประกอบกับการขยายกิจการงานเครื่องปั้นดินเผาด้วยการเปิดโรงงานเพิ่ม จึงมีการเปิดรับช่างปั้นจากที่อื่น ๆ เข้ามาทำในโรงงานของตน ทำให้มีการนำความรู้เดิมที่ตนเองมีอยู่เข้ามาใช้ในโรงงาน ซึ่งถือเป็นความรู้ใหม่ที่เข้ามาเพิ่ม รวมไปถึงเทคนิคต่างที่ทำให้ผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาดีขึ้น อีกทั้งการที่คนในครัวเรือนใดแต่งงานไปกับคนในชุมชนใกล้เคียงจึงมีการขยายเปิดโรงงานผลิตเครื่องปั้นดินเผาเพิ่ม ทำให้งานผลิตกระจายออกไปไกลมีคนใหม่ ๆ ที่เข้ามารับจ้างทำสนใจเรียนรู้เพิ่มกันมากขึ้น ซึ่งทำให้เครื่องปั้นดินเผาของชุมชนด้านเกี่ยวกันเป็นที่รู้จักอย่างแพร่หลายและเพื่อส่งเสริมให้ภูมิปัญญาเป็นที่รู้จักและขยายไปรวดเร็วในแนวเดียวกัน ก็สามารถสร้างรายได้ให้กับชุมชน หน่วยงานภาครัฐจึงเข้ามามีบทบาทในการพัฒนาสนับสนุนด้านต่าง ๆ กับคนในชุมชน ทำให้มีคนและหน่วยงานจากทั่วทุกสารทิศสนใจเข้ามาเยี่ยมชมและแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับคนในชุมชน จากจุดนี้ในชุมชนได้เตรียมผู้นำ ครูภูมิปัญญา และครัวเรือนที่ทำเครื่องปั้นดินเผา คอยบรรยายและพานำชมพื้นที่จริงตรงนี้มีการแลกเปลี่ยนความรู้ (Share) ระหว่างกันทำให้เกิดความรู้ใหม่ ๆ และแนวคิดต่าง ๆ ที่สามารถนำไปพัฒนางานผลิตเครื่องปั้นดินเผาให้เป็นที่ยอมรับกับลูกค้าในสังคมได้เป็นอย่างดี รวมทั้งการมีรายได้ที่สูงมากของครัวเรือนที่ทำเครื่องปั้นดินเผา ทำให้สามารถส่งลูกหลานไปเรียนในระดับสูงจากสถาบันการศึกษาทั้งในประเทศและต่างประเทศ ในสาขาวิชาที่เกี่ยวข้องกับการทำเครื่องปั้นดินเผา จึงมีข้อได้เปรียบตรงที่สามารถดึงความรู้จากภายนอกที่ได้จากสถาบันการศึกษาเข้ามาปรับปรุงการผลิตเครื่องปั้นดินเผาให้ได้มาตรฐานและเป็นที่ยอมรับกับลูกค้ามากยิ่งขึ้น พร้อมกันนั้นได้มีการถ่ายทอดให้กับผู้สนใจทุกคนที่อยากเรียนรู้ เพราะคนในชุมชนมีแนวคิดร่วมกันว่า หากอยากให้ความรู้นี้อยู่คู่ชุมชนอย่างมีเอกลักษณ์ต่อไปและไม่สูญหายไปตามกาลเวลา ก็ต้องมีการเรียนรู้และผูกจิตสำนึกให้คนในชุมชนรู้จักรักภูมิปัญญา และทำให้คนจากชุมชนอื่นยอมรับได้ว่านี่คือเครื่องปั้นดินเผาด้านเกี่ยวกันถึงแม้จะไปอยู่ไหนก็ตาม

จากผลการศึกษาดังกล่าวมาแล้วอาจสรุปได้ว่า การพัฒนาไปสู่ชุมชนการเรียนรู้สามารถอธิบายได้ด้วยกระบวนการจัดการความรู้ ในทางกลับกันกระบวนการจัดการความรู้สามารถนำไปใช้เป็นเครื่องมือในการพัฒนาไปสู่ชุมชนการเรียนรู้ได้ ถึงแม้จะเป็นองค์กรนั้นจะเป็นองค์กรที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการหรือชุมชนก็ได้ ซึ่งรายละเอียดทั้งหมดที่กล่าวมาสรุปได้จากภาพที่ 22

ภาพที่ 22 พัฒนาการของชุมชนต้นแบบด้านเกี่ยวกับชุมชนการเรียนรู้

4.3 ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของการพัฒนาไปสู่ชุมชนการเรียนรู้เกิดจากปัจจัยที่สำคัญดังนี้

4.3.1 ลักษณะผู้นำชุมชน (Leadership) เกิดจากที่ในชุมชนนี้มีผู้นำอยู่ 2 กลุ่มคือ ผู้นำตามธรรมชาติที่เป็นครูภูมิปัญญา ที่ได้พัฒนามาจากคนในชุมชนธรรมดา ที่เมื่อได้เรียนรู้การทำเครื่องปั้นดินเผา ก็นำความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาทำมาหากิน เพราะมีจิตสำนึกอยู่เสมอว่าความรู้ในการทำเครื่องปั้นดินเผาเป็นสมบัติของชุมชน ซึ่งเต็มใจและยินดีที่จะถ่ายทอดวิชาให้กับทุกคนที่สนใจเข้ามาเรียนรู้อย่างไม่หวงวิชาและผู้นำที่เป็นทางการ ได้แก่ผู้ใหญ่บ้าน นายกเทศมนตรี เทศบาลตำบลด่านเกวียน คนเหล่านี้จะรู้ว่าในชุมชนมีศักยภาพและความเข้มแข็งในเรื่องใด แต่การพัฒนาให้ชุมชนเกิดความสำเร็จให้ได้นั้น ไม่ได้มองที่อำนาจ แต่มองไปที่การให้ ซึ่งในที่นี้คือการเน้นให้คนเกิดจิตสำนึกที่ตีร่วมกันในการถ่ายทอดความรู้ในการทำเครื่องปั้นดินเผาให้กับทุกคนที่สนใจ เพื่อให้ชุมชนนี้ก้าวต่อไปได้

4.3.2 โครงสร้างชุมชน (Structure) ซึ่งชุมชนด่านเกวียนมีโครงสร้างชุมชนแบบเครือญาติ จึงทำให้กระบวนการเรียนรู้ของคนในชุมชนไม่มีขอบเขต เพราะเกิดจากการที่คนในชุมชนรู้จักและคุ้นเคยกันอย่างเป็นธรรมชาติแบบการมีวิถีชีวิตของคนชนบท ที่จะรู้ว่าใครเป็นลูกใคร มีบ้านอยู่ตรงไหน โดยสามารถพึ่งพาอาศัยกันได้ ดังนั้นเมื่อคนในครัวเรือนไหนไปรู้อะไรใหม่ๆมา ก็จะมาแลกเปลี่ยนความรู้ระหว่างกันและยินดีถ่ายทอดความรู้ในครัวเรือนอื่นนำกลับไปทำ และคนในชุมชนใช้การสื่อสารด้วยภาษาโคราช ทำให้เกิดความเข้าใจได้ง่าย ยิ่งไปกว่านั้นคนในชุมชนยังยินดีถ่ายทอดให้คนที่สนใจเข้ามาเรียนรู้การทำเครื่องปั้นดินเผา โดยไม่หวงวิชา เพราะคิดว่าความรู้นี้จะได้อยู่คู่ชุมชนต่อไป

4.3.3 ธุรกิจ รายได้ การลงทุน (Business, Income, Investment) ว่า การทำเครื่องปั้นดินเผาเป็นงานที่สบาย สามารถทำอยู่ที่บ้านไม่ต้องออกไปทำงานในชุมชนอื่นให้ลำบาก และไม่ต้องหึงครอบครัว พร้อมทั้งสามารถผลิตเพื่อขายทำรายได้ให้คนในชุมชน ซึ่งถือเป็นการสร้างอาชีพให้คนในชุมชนได้โดยใช้วัตถุดิบที่เป็นดิน ที่ถือเป็นทรัพย์สินของชุมชนมาสร้างประโยชน์ ด้วยการทำเป็นผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาที่มีหลายรูปแบบและเป็นที่ต้องการของลูกค้ายทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ สร้างรายได้ให้คนในชุมชน จนสามารถเลี้ยงตนเองและครอบครัวได้ จึงทำให้คนในชุมชนสนใจเรียนรู้การทำเครื่องปั้นดินเผากันอย่างต่อเนื่อง

โดยปัจจัยสำคัญทั้ง 3 ปัจจัย ได้สนับสนุนกระตุ้นและคนในชุมชนให้เกิดความสนใจเรียนรู้ การถ่ายทอดและการนำความรู้ไปใช้ในการทำเครื่องปั้นดินเผา นอกจากนี้ยังเกิดจิตสำนึกที่ดีต่อคนในสังคมทั่วไป ด้วยการยินดีถ่ายทอดความรู้ให้ทุกคนที่สนใจเข้ามาเรียนรู้การทำเครื่องปั้นดินเผา เพราะมองว่าความรู้ในการทำเครื่องปั้นดินเผาจะได้อยู่อย่างมีคุณค่าต่อไปในสังคมและถือเป็นเรื่องที่สำคัญของสังคม ที่นอกจากจะเป็นความรู้ที่เป็นภูมิปัญญา ยังให้ประโยชน์แก่คนในชุมชน ด้วยการนำมาทำเป็นอาชีพและทำรายได้เป็นอย่างมาก

